



GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Det är mig du ser först på parkbänken-
en narrativ studie om kvinnor i missbruk ur ett relations- och genusperspektiv

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits
Kandidatnivå
VT 2014
Författare: Katarina Höglund och Tova Vackinger
Handledare: Frida Petersson

Abstract

Titel: Det är mig du ser först på parkbänken - En narrativ studie om kvinnor i missbruk ur ett relations- och genusperspektiv

Författare: Katarina Höglund och Tova Vackinger

Handledare: Frida Petersson

Nyckelord: Missbruk, kön, genus, narrativ, kvinnor

Studiens syfte var att lyfta fram och försöka förklara vad som bidrar till att våra kvinnliga intervjupersoner levt i och lämnat ett liv som dominerats av narkotikaanvändning och vilka faktorer, positiva som negativa, som påverkade deras val. Resultat och analys byggde på tre semistrukturerade intervjuer med två kvinnor från olika bakgrund som kontaktades via olika brukarorganisationer. Intervjuerna transkriberades i sin helhet och presenterades i studien i form av narrativ. Studiens teoretiska perspektiv var narrativ analys och symbolisk interaktionism. Vi anlade också ett genusperspektiv på berättelserna för att försöka förstå intervjupersonernas berättelser även ur ett strukturellt perspektiv och för att studera hur intervjupersonerna internaliserade normativa könsroller. I vår studie vävde vi även in vår egen roll som blivande socionomer och försökte se hur även vi bidrar till att reproducera stereotypa föreställningar om både kvinnor och människor i missbruk. Våra resultat visade att endast en del av att komma ur missbruksvärlden är att bli fri från droger. Våra intervjupersoner har med sig beteendemönster som tar flera år att bryta. Resultaten visade också att intervjupersonerna behöver kämpa för att behålla sin kvinnliga identitet såväl i som efter livet i missbruk. Vi lade också märke till att intervjupersonerna lägger större fokus vid de negativa berättelserna än de positiva.

Förord

Vi vill först och främst tacka våra två intervjupersoner för att vi fick förmånen att ta del av era fantastiska berättelser och använda dem i vår studie. Utan era ord hade vår studie inte kunnat genomföras. Tack också för allt ni lärt oss!

Vi vill också tacka vår handledare Frida för handledning deluxe och det stöd och engagemang du visat oss. Vi hade aldrig kunnat skaka fram något såhär skarpt och snyggt utan dig! Finns det något du inte kan göra som en drottning, med ena armen bakbunden?

Sist men inte minst vill vi tacka våra pojkvänner K och P som stått ut med vårt gnäll, vår stress, att vi alltid varit trötta och inte haft tid under dessa månader. De har försökt ge feedback på allt vi säger, som de inte förstått något om.

Tack!!!

Från djupet av våra hjärtan som slår hårt för er!

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. PROBLEMFÖRMULERING	5
1.1 SYFTE & FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.2 KOPPLING TILL SOCIALT ARBETE	5
1.3 BEGREPPSDEFINITIONER	6
1.4 DISPOSITION	6
1.5 FÖRFÖRSTÅELSE	6
1.6 ARBETSFÖRDELNING	7
2. TIDIGARE FORSKNING	8
2.1 KVINNOR I MISSBRUK OCH MISSBRUKSBEHANDLING	8
2.2 BERÄTTELSE OM LIVET I OCH VÄGEN UT UR MISSBRUK	11
2.3 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER	12
3. TEORI	13
3.1 NARRATIV ANALYS	13
3.2 SYMBOLISK INTERAKTIONISM	14
3.3 GENUSTEORI	16
3.4 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER	17
4. METOD	18
4.1 LITTERATURSÖKNING	18
4.2 URVAL	18
4.3 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	20
4.4 GENOMFÖRANDE AV INTERVJUerna	21
4.5 ANALYTISKT TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	22
4.6 KVALITETSMÅTT	23
4.7 SAMMANFATTANDE KOMMENTARER	24
5. RESULTAT OCH ANALYS	25
5.1 PRESENTATION AV INTERVJUPERSONER	25
5.2 VÄGEN IN I MISSBRUK	25
5.3 LIVET I MISSBRUK	27
5.4 VÄNDPUNKTER	34
5.5 KÖNSROLLER	37
5.6 BEHANDLING	38
5.7 LIVET IDAG	39
5.8 SLUTSATSER	40
6. AVSLUTANDE DISKUSSION	42

7. REFERENSER	44
BILAGA 1 - INFORMATIONSBREV	47
BILAGA 2 – INTERVJUGUIDE 1	48
BILAGA 3 – INTERVJUGUIDE 2	49

1. Problemformulering

Den här uppsatsen handlar om kvinnors erfarenheter, positiva som negativa, av att leva med och lämna narkotikamissbruk, och vilka faktorer som bidrar till att kvinnor börjar, lever i och lämnar ett liv i missbruk samt hur kön konstrueras i missbruksvärldarna och i kvinnospecifik missbruksbehandling. Vi kommer att röra oss i vår samtida historia och inom Sveriges gränser och försöka förstå och förklara hur kvinnor ofta får helt andra epitet och krav på sig än män, trots att de lever sina liv i "samma" missbruksvärld.

Forskning om narkotikamissbruk är idag ett utbrett och etablerat område inom samhällsvetenskapen. Mycket av den forskning som finns kring livet i och vägen ur narkotikamissbruk upplever vi fokuserar mestadels på män, se till exempel Svensson (2005, 2007). Kvinnors erfarenheter och upplevelser hamnar ofta i skymundan. När kvinnors upplevelser av missbruk lyfts beskrivs dessa inte sällan i relation till män. Kvinnor med missbruksproblem framställs ofta som offer för omständigheter i uppväxten, eller som "inlurade" i missbruk av äldre män (Grufman-Kahlén 2002, Trulsson 2002). Studier om kvinnors erfarenheter av att ta sig ur missbruk handlar inte sällan om ansvar gentemot ett barn (Blomqvist 2012; Trulsson 2002). Få studier ger en annan bild av "den missbrukande kvinnan" (Hilte 2002; Lander 2003), vilket skapar en endimensionell, stereotyp bild av kvinnor i missbruk, med stigmatiserande, skambeläggande och återskapandet av den "rätta" kvinnan som följd¹.

Alldeles för ofta görs kvinnliga droganvändare till "outsiders", såväl inom missbruksvärldarna som i samhället. Vi vill i vår uppsats synliggöra hur livet i missbruk kan se ut och vilka faktorer som gör att man som kvinna väljer att stanna i och lämna det livet. Vårt fokus ligger således inte på de fysiologiska aspekterna av att ta en substans/drog, utan på subjektiva erfarenheter av att leva med "narkotikan som följeslagare" (Svensson, 2007).

1.1 Syfte & frågeställningar

Studiens syfte är att lyfta fram och förklara orsaker som kan bidra till att våra kvinnliga intervjupersoner levtt i och lämnat ett liv som dominerats av narkotikaanvändning. Särskilt fokus riktas mot hur våra intervjupersoner beskriver sig själva i förhållande till andra människor, i och utanför missbruksvärldarna, till sina familjer och det övriga nätverket omkring dem. Studien har en kvalitativ ansats och syftet kan brytas ned i följande frågeställningar:

- Vilka erfarenheter, positiva och negativa, beskriver intervjupersonerna av livet i aktivt missbruk?
- Vilka vändpunkter beskriver intervjupersonerna bidrog till att de valde att bryta upp och lämna livet i missbruk?
- Hur kan vi förstå våra intervjupersoners berättelser ur ett genusperspektiv?

1.2 Kopplingar till Socialt arbete

Om ett fenomen är ett socialt problem eller inte är enligt Anna Meeuwisse och Hans Swärd (2013, s34-35) en ideologisk fråga som handlar om vart man lägger ansvaret på problemet: på samhället eller på individen. I vårt samhälle läggs ansvaret för ett missbruk ofta på individen, men samhället har ändå tagit på sig att hjälpa gruppen av människor som har en missbruksproblematik. Då våra intervjupersoners berättelser visar på strukturella såväl som

¹ Vi utgår här ifrån Goffmans (1972) begrepp stigma och social identitet som menar att föreställningen om en människas egenskaper, den sociala identiteten, är beroende av det eventuella stigma som kopplas till individen.

individuella faktorer som bidrar till att de började och fortsatte att använda droger anser vi att deras berättelser på så sätt har hög relevans för socialt arbete. Margareta Hydén (2013, s302-303) argumenterar dessutom för att genus inte är ett perspektiv som alla andra, utan bör genomsyra allt socialt arbete. Hon menar vidare att eftersom ”kön” alltid är närvarande behöver det också alltid problematiseras. Vi hoppas att vi genom att anlägga ett genusperspektiv kan bidra till att bredda synen på vad som är möjligt att vara som kvinna. Med det menar vi inte att vi vill ge fler möjligheten att bli ”den missbrukande kvinnan”. Däremot har vi i vår läsning av tidigare forskning fått upp ögonen för hur bilden av ”den dåliga kvinnan” också skapar bilden av ”den goda kvinnan”. Dessa bilder är i stor utsträckning begränsande för vad man har lov att vara och göra som kvinna och är också ett typiskt exempel på skapandet av ”den Andre”².

1.3 Begreppsdefinitioner

Missbruk: För att definiera begreppet missbruk tog vi hjälp av våra intervjupersoner. Vi frågade under intervjuerna vad begreppet missbruk betydde för dem och svaren vi fick låg i linje med vår egen syn på vad ett missbruk innebär. När vi i uppsatsen skriver missbruk syftar vi till ett användande av droger som leder till kontrollförlust och där drogen sätts i första rummet. Svensson (2005, s111, 122) kallar detta för drogen som organiserande princip.

Missbruksvärld: Det sociala sammanhang som följer av att leva ett liv som domineras av droganvändning och som gör att man hamnar utanför normsamhället (Svensson 2005).

NA och AA: Anonyma Narkomaner och Anonyma Alkoholister, en del av 12-stegsprogrammet.

1.4 Disposition

Efter detta inledande kapitel följer ett kapitel om tidigare forskning där vi går igenom såväl internationell som svensk forskning som belyser kvinnor i missbruk och missbruksbehandling samt berättelser om livet i missbruk och vägen ut ur missbruk. Vi går sedan vidare till att beskriva våra teoretiska utgångspunkter narrativ analys, symbolisk interaktionism samt genusteori. Efter detta följer metodkapitlet i vilket vi redogör för vårt tillvägagångssätt under uppsatsen samt de val vi har gjort. På metodkapitlet följer vårt kapitel om resultat och analys där vi integrerat presenterar intervjupersonernas berättelser och analyserar dessa samt sammanfattningsvis visar hur vi har besvarat våra frågeställningar. Slutligen kommer vår avslutande diskussion i vilken vi för diskussionen om vår studie vidare och ger förslag på framtida forskningsfrågor.

1.5 Förförståelse

Vi är två kvinnor med olika bakgrund, och vi går in med helt olika erfarenheter av missbruk och missbruksvärlden i detta arbete. Trots våra olika ingångar så har vi båda ända sedan B-uppsatstiden varit säkra på att missbruk är det ämne vi önskar skriva om, om än på olika sätt.

Under vår utbildning och vägen till att bli socionomer har vi båda blivit än mer intresserade av missbruk som ämne. Vår VFU-period har absolut spätt på och gett mer kunskap i ämnet samt medverkat till både idéer och inspiration från kollegor och omgivning. Våra nuvarande arbeten, som socialsekreterare på en vuxenhet respektive som fältassistent för ungdomar, påverkar helt klart hur vi ser på och hur vi förstår vårt uppsatsämne. Detta genom att vi fått möjlighet att vidga våra erfarenheter och kunskaper kring droganvändning och missbruk, men också att vi genom allt det vi lär oss får en ödmjukhet och förståelse vi inte tidigare haft. Men våra arbeten ger oss också föreställningar om hur det brukar vara. För

² Vi utgår här från Anzaldúas begrepp *andrefiering* (i Lengermann & Niebrugge 2009, s 392). Se avsnitt 3.3 om genusteori för närmare beskrivning.

Katarinas del, som enbart kommer i kontakt med personer som har en missbruksproblematik som de behöver hjälp med och aldrig träffar de som har användandet under kontroll, kan detta innebära att hon ser problemen med drogbruket. För Tovas del, som träffar många ungdomar som använder droger, men främst arbetar med ett salutogent synsätt kan det istället innebära motsatsen, att hon inte ser de problem som drogbruket innebär då fokus ligger på det som fungerar. Genom att föra en diskussion kring våra egna begränsningar, och genom att våra fokusområden ändå kompletterar varandra, hoppas vi att vi ändå lyckats ge en nyanserad och problematiserad bild av våra intervjupersoners liv.

Tovas ingångspunkt för en C-uppsats var från början att undersöka hur relationen mellan fysiskt beroende och samhällets stigmatisering såg ut, i förhållande till varför en person i missbruk stannar i missbruk. Detta ämne är förmodligen för stort för en C-uppsats och fokuserar dessutom relativt ensidigt på negativa faktorer och stigmatisering. Katarina har velat skriva om drogmissbruk i någon form sedan första terminen på socionomprogrammet, men även genusperspektiv och en feministisk ansats har varit viktiga faktorer. Till slut föll valet av ämne på erfarenheter av missbruk hos kvinnor.

Katarina har många års erfarenhet av missbruk gällande nära anhöriga medan Tova inte har någon relation till missbruk på ett personligt plan. Där skiljer vi oss åt, vilket avspeglas i att vi ibland har olika sätt att tänka kring vårt uppsatsämne. Vi delar däremot erfarenheter av att vara vita, svenska kvinnor i 25–30-årsåldern som läser på universitetet. Våra erfarenheter och föreställningar om att vara kvinna samt vår syn på missbruk kan ha kommit att påverka oss i vår studie, såväl vid insamling som vid tolkning av vårt material. Helt enkelt för att vi med våra egna erfarenheter i bagaget konstruerar kön, oftast omedvetet. Dessutom har vår utbildning öppnat upp våra ögon för genusvetenskap och hur samhället vanligen konstruerar oss som kvinnor och män.

För att vi inte ska gå in och styra för mycket med våra egna tankar och föreställningar, samt för att vi inte vill överanalysera materialet har vi valt att utgå ifrån en semistrukturerad intervjuguide med öppna frågor som tillåter intervjupersonen att prata mer fritt och på så sätt styra intervjun (Dalen 2007). Vi har även valt att göra en narrativ analys av materialet som också tillåter intervjupersonernas berättelse att träda fram. Detta tillåter oss att fokusera på hur berättelsen konstrueras, vilket hjälper oss att se var vi är med och konstruerar föreställningar om kön. När vi är medvetna om detta kan vi både lyfta detta för läsaren samt undvika att ytterligare spä på denna konstruktion. Vi har kontinuerligt fört en diskussion kring och har framförallt fått hjälp i handledningen att identifiera när vi är med och konstruerar kön med vår text.

1.6 Arbetsfördelning

I stort sett hela uppsatsarbetet har vi arbetat tillsammans. Vi är båda personer som tycker om att diskutera och hjälpas åt med idéer, diskussioner och tankar så detta arbetssätt har helt klart underlättat för arbetsprocessen. Kapitlen tidigare forskning och metod har författats med ungefär likvärdiga arbetsinsatser. Vi har i övrigt valt att fokusera på olika delar. Tovas huvudfokus har varit Narrativ och Symbolisk interaktionism i teorikapitlet och i analysen. Hon har gjort ett större skrivarbete gällande analysen. Katarina har haft fokus på Genusteori i teorikapitlet och i analysen, haft huvudansvar för formalian och har formulerat slutdiskussionen till största delen. Vi har turats om att intervjua och transkribera det empiriska materialet. Det ska dock poängteras att även om vi haft huvudansvar för olika delar så har vi båda varit delaktiga i alla delar av uppsatsen genom att diskutera, kompromissa och hjälpa varandra där det behövts.

2. Tidigare forskning

Att hitta och välja ut tidigare forskning har inte varit ett lätt arbete. Vi har med en rad olika sökord och metoder gett oss ut på jakt efter relevant forskning. Med hjälp av universitetsbibliotekets sökfunktioner, tips från handledare och även tidigare kurslitteratur har vi fördjupat oss i vårt ämne. För mer information om hur vi gått tillväga i sökningen, se metodkapitlet, under avsnittet om informationssökning. De titlar vi presenterar under denna rubrik är forskning vi har funnit relevant, intressant och inte för gammal. Somliga titlar är så kallade klassiker, andra är nyare, mindre välkända och en del kanske kan ses som obskyrt, men för oss har allt en relevans. Fokus ligger på svensk forskning eftersom det är den kontext våra intervjupersoner befinner sig i, men vi har även med ett par internationella artiklar som vi anser relevanta. Den litteratur vi valt ges en kort presentation så att vi tydligt kan visa den bredd och de inriktningar vi har valt. För den som är intresserad av ytterligare fördjupning har vi även läst *Kvinnor med narkotikaberoende* av Mats Fridell (2002), *Tre Verkligheter* av Marie Bergström (1998), *Kvinnor med substansmissbruk och psykisk ohälsa* av Solveig Olaussen (2008), *Normbrottet* av Ing-Britt Nyrén (1995), *Kvinnor som injicerar heroin respektive amfetamin* av Richert, Månsson och Laanemets (2011) samt *Cultural ecstasies* av Ilana Mountain (2013).

2.1 Kvinnor i missbruk och missbruksbehandling

...med fokus på egna berättelser

Avril Taylor (1998) har skrivit en artikel som behandlar kvinnor i Glasgow som lever i drogmissbruk. Studien bygger på deltagande observationer och djupintervjuer med kvinnorna. Taylor trycker på att kvinnorna inte är passiva objekt varken i vägen in, livet i eller vägen ut ur missbruk. Hennes slutsatser visar istället att kvinnorna är tydliga aktörer och också att kvinnorna gör en poäng av att framställa sig själva som detta. Likt Jennifer Friedman och Alicea Marisa (1995) visar Taylor att kvinnorna i missbruksvärlden hittar en möjlighet till självständighet som de saknade i normsamhället. Fokus ligger på försörjning och sociala relationer och extra vikt läggs vid moderskapet. Taylor ägnar ett avsnitt åt kvinnornas försök att sluta, men av kvinnorna i hennes studie var det bara en av dem som blev drogfri under perioden för studien. Taylor menar att det främst är svårigheterna med att bygga upp ett ”normalt” liv igen efter att ha brutit med normsamhället som gör att kvinnorna stannar kvar i missbruk.

En annan internationell artikel är *Women and heroin* av Friedman m.fl. (1995). Studien är gjord i USA, vilket inte speglar svenska förhållanden, men lyfter ändå upp ett viktigt perspektiv och kvinnor beskrivs som agerande subjekt och inte som offer. Artikeln beskriver hur kvinnor använder heroin som ett motstånd mot restriktiva köns- och klassroller med utgångspunkt i utsagor från 30 vita medel- och överklasskvinnor. Kvinnorna beskrivs i artikeln som självständiga, reflekterande kvinnor som inte går med på omvärldens försök att lägga på dem de rådande normerna - att underkasta sig män och bli kontrollerade. Författarna vill uppmärksamma detta perspektiv på drogmissbruk som en alternativ förklaring till avvikarpersonligheten, som ett annat sätt att tolka kvinnornas berättelser. Heroinet fick till en början en hjälteroll för kvinnorna då det genom att bryta så mot normerna frigjorde dem från de förväntningar som fanns på dem från omvärlden och gjorde dem till rebeller. Efterhand märkte dock kvinnorna att missbruksvärlden var precis lika, om inte mer, könsstereotyp, och kvinnorna tvingades in i en än mer förtryckande roll än de börjat med: en missbrukare som söker hjälp. I denna nya roll fick de av metadonkliniken där de sökte behandling en ny identitet, formad av läkare och annan personal som en ”beroendepersonlighet” och som ”marginal-fungerande”. Denna nya identitet gav också en ny förklaring till deras missbruk, de

var inte rebeller mot patriarkatet, utan det var något fel på dem som gjorde att de behövde ta droger.

Även Leili Laanemets (2002) avhandling *Skapande av femininitet: om kvinnor i missbruksbehandling* beskriver drogernas funktion. Författaren jämför berättelser från kvinnor som genomgått fyra olika behandlingsprogram och belyser, som titeln antyder, hur femininitet skapas i behandling. Studien är intressant för vår egen uppsats då den dels berör hur bilden av kvinnor skapas, dels belyser livsberättelser från kvinnor som beskriver drogernas funktion för dem och livet i missbruk. En intressant punkt som Laanemets tar upp angående drogens funktion är att drogernas betydelse för kvinnorna skiftade över tid. När livssituationen förändrades, förändrades även drogens funktion i kvinnornas liv. Drogen kunde till exempel inledningsvis användas som ett redskap för revolt, men när livssituationen förändrades kunde drogen istället fungera som en copingstrategi.

Studien visar också att det finns skillnader i hur kvinnorna pratade om sitt liv och om sitt missbruk beroende på vilken behandling de genomgått. Laanemets menar att kvinnorna internaliserar termer och förklaringar från behandlingen i sitt sätt att förstå sig själva. Undantaget från detta var kvinnorna i tvångsvård, vilket Laanemets förklarar med att det i frivillig behandling och i tvångsvård finns olika typer av makt. I den frivilliga behandlingen fanns en dold makt. Genom att makten är dold blir kvinnorna inte märkbart påtvingade behandlingens värderingar utan de "kommer själva till insikt". Kvinnorna i studien som gått i "kvinnobehandling" beskriver i essentiella ordalag hur de kommit i "kontakt med sin kvinnlighet" och "blivit mjukare". De har anpassats till vad den rådande normen säger att en kvinna skall vara och ser inte att de olika rollerna de haft är skapade av de förutsättningar som omger dem. Laanemets lyfter även upp hur både kvinnorna och behandlarna i hennes studie hade för vana att bortse från de positiva upplevelser som kvinnorna fick av att använda droger. I skapandet av sin livshistoria idag, som före detta missbrukare, beskrev de ensidigt drogerna som något negativt.

En studie som behandlar både drogernas negativa som positiva konsekvenser är Bengt Svenssons klassiska avhandling *Pundare, jonkare och andra* (2007). Katarina kom i kontakt med avhandlingen under sin VFU-period och kände att denna borde vara med som tidigare forskning. Trots att Svensson allmänt avhandlar missbrukares liv, och då ganska givet män då dessa är normen så har han, i sina djupintervjuer och nära studier av en grupp missbrukande personers liv i Malmö i början av nittioalet, givit en intressant bild av hur livet, både det positiva och negativa, kan te sig för en tung narkoman. Det finns dessutom avsnitt som handlar om kvinnor i missbruk, och flera kvinnor ger i intervjuer sin syn på sina liv. Det som är mest intressant för oss är Svenssons teoretiska ingångspunkter då han använder sig både av social interaktionism, såväl som begreppen sociala identiteter och sociala världar. Hans ingång att fokusera på de aspekter som gör att människor fortsätter med missbruk, snarare än varför de inte slutar, är intressant, då det handlar om de positiva aspekter vi själva letar efter, och om den kultur och livsvärld som missbruket kan föra en in i.

Svenssons avhandling fokuserar på manliga missbrukare till större delen. Vi har även läst mycket litteratur som fokuserar på bara kvinnor. Där har bland annat Annika Grufman Kahlén (2002) beskrivit kvinnors missbruk i relation till och avsaknaden av relation till andra. Både vägen in i och ut ur missbruk förklaras genom relationer. I likhet med andra studier (Fridell 2002; Trulsson 2002) beskriver författaren hur bristen av väninnerrelationer i uppväxten kan ligga till grund för ett missbruk då flickorna känner sig som avvikare. Studien fokuserar på kvinnor som gått i behandling enligt Minnesotamodellen³ på tre olika behandlingshem med

³ Minnesotamodellen är även känd som Tolvstegsprogrammet som är ett av de mest utbredda behandlingsmodellerna för beroende i Sverige och resten av världen. Bland annat AA och NA baseras på denna modell (Karlsson 2012; www.aa.se 2014; Socialstyrelsen 2014).

olika inriktningar. Slutsatsen i studien är att det finns några gemensamma teman som verkar vara avgörande: gemenskapen med andra kvinnor, en långsiktig behandling, en engagerad och förstående behandlare och andligheten. En intressant aspekt som Grufman Kahlén lyfter fram är att många av kvinnorna gick in i behandling utan någon önskan om att bli drogfria, men utvecklade denna önskan i behandling.

Grufman Kahlén skriver om kvinnor i behandling, medan Ulla-Carin Hedin (2002) beskriver att vad som krävs för att en kvinna ska kunna ta sig ur ett missbruk och bygga upp ett nytt liv, är tillräckligt med material för en ny livsroll och att man lyckas övertyga omgivningen om att det har skett en förändring. Kvinnorna i hennes studie beskriver framförallt tre viktiga aspekter i uppbyggnaden av ett nytt liv: 1) Grundläggande resurser, bostad, sysselsättning och inkomst. Dessa resurser har en större betydelse än bara något att göra och någonstans att sova. De ger en dessutom trygghet, stabilitet, självständighet, struktur och en gemenskap. 2) Meningsfulla nära relationer, som Hedin kopplar till Antonovskys KASAM-begrepp, vilket handlar om att fylla livet med mening. 3) Identitetsarbete med psykologiska problem, självförtroende och självbild. Arbetet med den egna personen var för kvinnorna lika viktigt som att skaffa sig resurser och relationer. Det var också viktigt att finna stödrelationer till antingen professionella eller andra människor.

...med fokus på missbrukande kvinnor som grupp

Karin Trulsson (2002) har gjort en forskningsgenomgång som ämnar belysa skillnader och likheter mellan manligt och kvinnligt missbruk. Trulsson tar ett teoretiskt avstamp i Hirdmans begrepp *genuskontrakt* som framförallt trycker på isärhållandet av manligt och kvinnligt som hon menar har funnits i alla tider. Trulsson menar också att detta genuskontrakt har blivit svagare sedan 60-talet. Hon konstaterar i artikeln att olikheterna mellan män och kvinnor i missbruk ligger i genuskontrakten. Ett exempel på detta är att kvinnor som berusar sig på ett eller annat sätt förknippas med lösaktighet, något de som kvinnor ska hålla sig borta ifrån då de anses vara uppbärare av moral. På detta sätt blir de i större grad uppmärksammade som avvikare än männen, som även utan droger har rätt till en "lösaktig" sexualitet. Studien visar också på en skillnad mellan män och kvinnor då det kommer till barn. Kvinnorna kan bli motiverade att sluta på grund av att de har eller väntar barn och de kan också vinna ett socialt värde på detta, men om de misslyckas så förlorar de också mycket socialt värde. Likheter däremot ligger i de sociala utslagningsfaktorerna som drabbar både män och kvinnor.

Även Mats Hilte (2002) har fokuserat på uppdelningen mellan män och kvinnor, i sin genomgång av hur missbruksvården för kvinnor har sett ut historiskt. Framförallt fokuserar Hilte på hur samkönade- och uppdelade institutioner växelvis har varit på tapeten inom missbruksvården. När man på 80-talet återigen krävde könssegregerade institutioner på grunderna att "kvinnan" hade andra problem än "mannen" etablerade man begreppet "den missbrukande kvinnan". Denna kvinna blev då allt som normala kvinnor inte är. Hilte gör också en jämförelse av hur synen på den missbrukande kvinnan ser ut i tre olika behandlingsmodeller och kommer, precis som Laanemets (2002), fram till att behandlingen påverkar kvinnornas föreställningar om sig själva och sina handlingar. Han beskriver sedan tre typer av kvinnor, eller kvinnors berättelser om sig själva, som produkter av de olika behandlingsmetoderna. Den *kompetenta kvinnan* som en produkt av den lösningsfokuserade terapin, den *frigjorda kvinnan* som ett resultat av miljöterapi på en kvinnobehandling och *den sjuka (kvinnan)*⁴ som en produkt av Minnesotamodellen.

⁴ Kvinnan sätts här inom parentes då kvinnor och män i Minnesotabehandlingen definierar sig på samma sätt.

2.2 Berättelser om livet i och vägen ut ur missbruk

Philip Lalander (2012) har skrivit *Det sociala och förkroppsligade missbruket*, ett kapitel som bygger på material från hans studie om unga heroinister i Norrköping. I kapitlet beskriver Lalander vikten av det sociala sammanhang som ungdomarna befinner sig i. Lalander använder sig av ritualer och emotionell energi som förklaringar på vägen in i missbruk och även varför man stannar i missbruk. Han menar att ritualen kring användandet av droger skapar en gemenskap och att detta skapar en emotionell energi bland deltagarna i ritualen. Att ritualen dessutom handlar om något förbjudet stärker ytterligare gemenskapen bland deltagarna genom att handlingen tar avstånd från normen och därmed "alla andra". Denna emotionella energi lyfter Lalander som en viktig bidragande faktor till att personer börjar och fortsätter att använda droger.

En studie som knyter an till Lalanders forskning är Bengt Svenssons (2005) bok om livet i och vägen ut ur ett heroinmissbruk. Han beskriver drogmissbruket ur en karriärmodell och drogen som organiserande princip, men också att det finns undantag från normen: personer som använder droger och samtidigt lyckas behålla ett "normal" social identitet. Svensson skriver också om olika vägar in i missbruk. Dessa är 1) *den hårda vägen* som kännetecknas av en tidig narkotika- och kriminalitetsdebut. Svensson menar att individer som går *den hårda vägen* ofta kommer från familjer med missbruksproblematik och som har vart i kontakt med socialtjänsten sedan tidig ålder. 2) *Den flummiga vägen* kännetecknas också av en tidig narkotikadebut, men den kommer ur en nyfikenhet på droger och äventyr. Endast en del av de som tar denna väg blir fast i narkotikamissbruk. 3) *Partnervägen* som innebär att man blir introducerad för droger av sin partner. Svensson menar att det främst är kvinnor som går denna väg in i narkotikamissbruk. Av dessa kvinnor är en del "inlurade" och andra nyfikna. 4) *Kompisvägen* är den väg som Lalander (2012) beskriver, där man tillsammans testat droger. *Kompisvägen* kännetecknas också av en tidig narkotikadebut. 5) *Syskonvägen* innebär oftast att yngre syskon går i sina äldre syskons fotspår in i ett narkotikamissbruk. 6) *Kärleksvägen* syftar till den förälskelsekänsla som narkotikadebuten kan ge som man sedan försöker återuppleva genom att fortsätta att använda droger.

Även Ingrid Lander (2003) har gjort en etnografisk studie, men hennes studie fokuserar kvinnor i missbruk. Studien har ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och ger en bild av hur kvinnorna förhåller sig till bilden om den "missbrukande kvinnan" samt hur bilden av dem som avvika skapas i kontakt med sociala myndigheter. Hon menar att konstruktionen av den missbrukande kvinnan i motsats till den goda kvinnan återskapar stereotypa könsroller. Dessa både exkluderar kvinnor i missbruk från kategorin kvinna, och begränsar vad som är möjligt att vara som kvinna. Studien lyfter också upp drogbrukets betydelse för kvinnorna. Inte bara droganvändningen, utan även missbrukslivet som i studien benämns som pundar/horselivet där droger blir ett verktyg för att skapa livskvalitet eller en dräglig livssituation.

Arne Kristiansen (1999) beskriver i sin avhandling sju kvinnors och sju mäns berättelser om livet innan, i och efter missbruk med fokus på hur de omformat sina liv. Kristiansen jämför och problematiserar likheter och skillnader mellan kvinnor och män i missbruk.

Intervjupersonernas beskrivningar av vägen in i missbruk bekräftar inte bilden av att unga personer blir indragna i missbruk av äldre, mer erfarna missbrukare. Både män och kvinnor beskriver sig själva som aktiva i valet att söka upp dessa äldre och att använda droger. I livet i missbruk är det kontakten med sociala myndigheter som uppvisar störst skillnader i studien. Kristiansen lyfter, precis som Trulsson (2002), kvinnans möjligheter att få ett socialt värde som moder men också risken hon ställs inför om hon misslyckas. På väg ut ur missbruk blev kunskapen intervjupersonerna besatt kring narkotika problematisk då den fungerade som ett slags skyddsnet att falla tillbaka på när det gick dåligt i projektet att leva ett "vanligt" liv. Även Svensson (2007) lyfter upp denna problematik. Det som gjorde det enklare att ta sig ur

ett missbruk var relationer till människor som stöttade och accepterade dem, vilket utgjorde en förutsättning för intervjupersonerna att ta tag i sitt eget liv.

Även Jan Blomqvist (2012) jämför män och kvinnor i viss utsträckning. Den främsta skillnaden är att motiven att ta sig ur ett missbruk för kvinnor oftast var barnen. Kapitlet är en forskningsgenomgång av studier gjorda på personer som tagit sig ur missbruk utan hjälp av samhällsinsatser. Blomqvist tar även upp erfarenheter av behandlingar som varit till hjälp för personer som tagit sig ur ett missbruk, men menar samtidigt att behandlingen utgör en ganska liten del av processen att bli drogfri. Slutsatser som Blomqvist drar är bland annat att det endast är en liten del av personer med missbruksproblematik som kommer i kontakt med samhället. Något som är intressant för resultatet av vår studie, då urvalet av personer vi intervjuar endast kommer ifrån olika behandlingsenheter.

2.3 Sammanfattande kommentarer

Det finns en hel del forskning som befäster bilden av den missbrukande kvinnan som offer, samt konstruerar henne i relation till andra. Det finns dock också forskning som ifrågasätter denna konstruktion och som ger alternativa bilder av kvinnor i missbruk, något som vi också själva eftersträvar i vår studie. I den tidigare forskning vi gått igenom har vi hittat flera exempel på hur "den missbrukande kvinnan" (och mannen) skapas i behandling. Då vi från början ville jämföra behandlingsberättelser lade vi extra fokus på denna forskning, men vi kan även efter att vi ändrat våra frågeställningar använda den till att leta efter dessa konstruktioner i våra intervjupersoners berättelser samt försöka förstå vart de förklaringsmodeller de använder kommer ifrån.

3. Teori

Vi har i uppsatsen en socialkonstruktivistisk utgångspunkt. Socialkonstruktivism innebär i en något förenklad mening att vår uppfattning om verkligheten är socialt konstruerad (Johansson 2005). Det finns delade meningar om det sedan finns en verklighet att tala om, så kallade ontologiska ståndpunkter. Inom konstruktivistisk ontologi är man inte enad i uppfattningen om verkligheten. En del konstruktivister hävdar att verkligheten är en produkt av vår uppfattning om den och att den inte existerar utanför denna uppfattning, andra menar att det är mycket möjligt att det finns en verklighet men att vi aldrig kan nå en objektiv sanning om den eftersom vi alla processar verkligheten, skapar oss en uppfattning om den, och det är den uppfattning vi sedan förhåller oss till (Sahlin 2002). Vi sällar oss här till de som menar att verkligheten kanske existerar "där ute", men att vi, framförallt med vår forskningsdesign, endast kan undersöka den verklighet som våra intervjupersoner uppfattar och vi utgår ifrån att denna verklighet är konstruerad genom språket.

Vi utgår vidare ifrån en induktiv ansats (Bryman 2011, s26-29), det vill säga vi har låtit empirin leda oss till våra vetenskapliga teorier. Efter många diskussioner beslutade vi oss för att kombinera en narrativ analys med symbolisk interaktionism. Anledningen till detta val var vår önskan att lyfta fram kvinnorna i sina berättelser som aktiva subjekt.

Då den symboliska interaktionismen inte huvudsakligen fokuserar på de maktstrukturer som finns i samhället, vilka också påverkar individers möjligheter till handling, valde vi att tillföra ett genusperspektiv. Då vårt syfte är att belysa kvinnors erfarenheter anser vi vidare att vi utelämnar relevanta poänger om vi inte också studerar våra intervjupersoners berättelser utifrån genus.

3.1 Narrativ analys

I samband med att den socialkonstruktivistiska synen på verkligheten började etablera sig inom samhällsvetenskapen öppnade detta upp för det som kallas "the narrative turn" inom samma område. Intresset för hur språket konstruerar verkligheten gör att forskning om hur vi konstruerar berättelser blir aktuellt, inte bara för lingvister och litteraturvetare, utan även inom samhällsvetenskaperna. Att studera berättelser handlar inte bara att undersöka vad som hänt i det förflutna, det handlar också om kunskap. Berättelser kan, om man ser språket som "verklighetskonstruerare", till och med vara ett sätt att återskapa eller omskapa verkligheten (Johansson 2005, s93-94).

Det finns bland narrativa forskare många olika svar på vad som är ett narrativ och på vilket sätt detta skall analyseras. Mishler (1997) har konstruerat en typologi för olika typer av narrativ analys, vilka delas in i tre olika kategorier. Den första kategorin handlar om narrativ forskning som fokuserar på att rekonstruera *det som faktiskt hände* i kronologisk ordning utifrån en berättelse. Inom denna tradition utgår man alltså ifrån att det finns en verklighet "där ute" och hur väl berättelsen stämmer överens med denna. Teoretiker som sluter sig till denna typ är till exempel Labov och Walentzky. Den andra kategorin är mer lingvistiskt inriktad och fokuserar på *hur berättelsen byggs upp*. Inom denna inriktning är Hayden White en av förgrundsgestalterna. Den tredje kategorin, vilken är i linje med vår egen analys, är den som fokuserar på *berättelsens sammanhang och funktioner*. Detta område kan innebära många olika saker rent praktiskt, beroende på vad man väljer att fokusera och det finns också många olika teoretiker som har gjort olika typer av analyser inom denna typ av narrativ analys, till exempel Petersson (2013).

Vändpunkter

Inom berättelseforskning finns även ett särskilt fokus på *vändpunkter*. Johansson (2005, s322) skriver att vårt västerländska sätt att konstruera våra livsberättelser ofta arrangeras kring dessa. Vändpunkter konstrueras inom berättelser och kan vara gemensamma för en grupp av människor eller individuella personer. Exempel på gemensamma vändpunkter för en grupp kan hittas i vår tidigare forskning, där olika behandlingsmetoder skapar gemensamma berättelser, eller förklaringsmodeller (Hilte 2002), och därmed också vändpunkter. NA och AA har till exempel beskrivningen "rock bottom" som förklaring på att ta sig ur ett drogmissbruk (Mishler 1998, s98). Individuella vändpunkter å sin sida är de händelser som berättaren lyfter fram och ger betydelse för beslutet att sluta med droger (Johansson 2005, s125). Helen Rose Fuchs Ebaugh (1988) skriver att vändpunkter kan vara specifika signifikanta händelser, men också icke-signifikanta händelser som laddas med *symbolisk mening*. Det behöver heller inte vara den specifika händelsen i sig som är *en* vändpunkt, utan det kan vara en rad händelser över tid som gör att man tar ett beslut (ibid. s128). Även Melin och Näsholm (1998) fokuserar på vägen ut ur missbruk och vändpunkter. Författarna beskriver hur vändpunkter ofta konstrueras som en specifik och signifikant händelse, men menar att det oftast handlar om en rad händelser som tillsammans "byggs upp" till ett beslut att sluta med droger (ibid. s144). De beskriver också hur denna *förändringsprocess* sällan går i en rak linje utan ofta är diskontinuerlig. De menar också att händelsen inte alltid är avgörande, utan snarare i vilket sammanhang den inträffar i. Författarna beskriver också att individens tro på sig själv, *kompetenskänslan* och *resultatförväntan*, är en viktig del för att ta sig ur ett drogmissbruk. Förväntningarna på resultaten påverkar vad resultaten faktiskt blir, och dessa förväntningar är beroende av individens kompetenskänsla.

Vändpunkter som analytiskt verktyg fokuserar på att uppdelningen "då och nu" (Johansson 2005, s321) markerar att huvudpersonen i berättelsen idag vet bättre än den gjorde då, vilket indikerar en identitetsförändring (Riessman 1997).

Riessman (1997) trycker på att det viktigaste i berättelseforskning är att titta på hur berättaren skapar *mening* i berättelsen. Hur personen konstruerar berättelsen, vilka händelser hen väljer att ta upp och hur hen presenterar det är viktiga delar av denna typ av narrativ analys. I vår analys kommer vi att fokusera på främst hur våra intervjupersoner skapar sin identitet, men även genus, i sina berättelser (Wigg 2009). Vi kommer även att lägga ett visst fokus på hur vi tillsammans med intervjupersonen konstruerar berättelsen. Ett avsnitt i analysen kommer också att behandla vändpunkter, vilka vi använder för att se vad som gjorde att intervjupersonerna valde att lämna ett liv i missbruk. Där tittar vi på uppdelningen "då och nu" samt använder Ebaughs (1988, s135) samt Melin och Näsholms (1998, s144) vändpunktsbegrepp för att förklara hur intervjupersonerna konstruerar vändpunkter i sina berättelser.

3.2 Symbolisk interaktionism

Den symboliska interaktionismen är en teoretisk inriktning vars grundtanke är att människan genom tankeförmåga, social interaktion och symboler skapar mening och förståelse för både sig själv och sin omvärld. På så vis kan människan förändra både omvärlden och sig själv efter behov som uppstår (Berg 2007, s155-156; Ritzer, 2009, s301). Interaktionismen lägger stort fokus på människans kompetens att avgöra sina egna handlingar och mindre fokus på de strukturella förhållanden som kan påverka en individs valmöjligheter.

Den första teoretikern som utvecklade interaktionismen var George Herbert Mead som fokuserade på människans handlande. Mead inkluderade i det människans medvetande, det vill säga de processer som leder fram till handlandet. Hans grundtanke var att människans kognitiva förmåga grundar sig i att sätta sig själv i relation till andra (Berg 2007, s157). En av Meads studenter var Herbert Blumer som vidareutvecklade Meads tankar och myntade

begreppet symbolisk interaktionism. Han menade att människan existerar som ett "jag" endast i relation till sin omvärld. Denna omvärld laddar sedan människan med symboler, eller *mening*. En symbol är ett objekt, till exempel en gest, handling, ord eller föremål som representerar någonting mer, utöver sig själv (Ritzer 2009, s303). Symboler får sin mening genom människors samspel och interaktion med varandra. En grundläggande idé är vidare att människor agerar gentemot objekt utifrån den mening som objektet ifråga har för dem. Blumer menade också att detta synsätt kan appliceras på en strukturell nivå, vilket innebär att man bör se på samhället som en *process* snarare än något statiskt. Vi skapar och omskapar vårt samhälle hela tiden i sociala situationer (Berg 2007). En annan teoretiker som utvecklat Meads tankar är Erving Goffman som introducerade det dramaturgiska perspektivet i vilket människans "jag" beskrivs som *roller* (ibid. s168). En människa kan enligt Goffman innehålla flera olika roller som spelas upp på olika arenor, men alla roller är inte en del av jaget, av identiteten. Goffman använde begreppen *rolldistans* samt *ärlig* och *cynisk* aktör för att förklara hur en människa kan förhålla sig till sina roller. I sitt arbete har man till exempel en roll, som man inte nödvändigtvis behöver identifiera sig med, man kan ha en distans till sin roll. Den cyniske aktören är också medveten om att det är en roll hen spelar och behåller distans medan den ärlige aktören identifierar sig med sin roll. Begreppen ärlig och cynisk laddade inte Goffman med några värderingar, utan använde dem endast för teknisk beskrivning (ibid. s 171). En annan viktig poäng i Goffmans teoribildning är *publiken* och *medaktörerna* som har en makten att godkänna eller underkänna en roll som människan har skapat (ibid. s 169-170).

Den symboliska interaktionist som bäst uttrycker det vi vill undersöka är Sheldon Stryker (Ritzer 2009, s315-316). Stryker poängterar, till skillnad från många andra interaktionistiska teoretiker, de sociala strukturernas betydelse, även om han inte lägger ner någon större möda på att förklara dessa strukturer. Stryker menar att *sociala positioner* bestäms av symboler samt att dessa positioner medför beteendemässiga förväntningar från omvärlden. När Stryker pratar om *roller* liknar han dessa vid beteendemässiga förväntningar som kommer med en social position. Han menar också att sociala strukturer skapar *positionsbeteckningar* som i sin tur skapar förväntningar på den egna personen. Stryker använder också begreppet *rollskapande*, där han menar att människor inte bara får, utan även skapar sina roller vilket möjliggör sociala förändringar (Ritzer 2009, s315).

Strykers begrepp sociala positioner liknar Goffmans (1972) *sociala identiteter*. Något förenklat innebär social identitet den kategorisering och de egenskaper vi tillskriver en person utifrån vårt första intryck av hen (ibid. s10). Om denna person sedan visar sig besitta en oönskad egenskap vilken avviker från den rådande samhällsnormen, som t.ex. missbruksproblem i vår samhällskontext, fallerar dessa förväntningar och personen riskerar att bli utsatt för stigmatisering. Ett *stigma* innebär enligt Goffman (ibid. s10) att en individ besitter en egenskap eller ett beteendemönster som av majoritetssamhället har definierats som oönskat eller "dåligt". Stigman kan vara synliga, som t.ex. ett fysiskt funktionshinder, eller osynliga, som t.ex. HIV. En stigmatiseringsprocess innebär oavsett stigmas synlighet att personen i fråga tillskrivs en rad egenskaper som förknippas med detta stigma. Individer tenderar enligt Goffmans stigmatteori att efterhand internalisera omvärldens negativa föreställningar som hen tillskrivs. Denna negativa socialiseringsprocess kallar Goffman för en *moralisk karriär*, som innebär att personen ifråga börjar identifiera sig alltmer med rollen som avvikare och se sig själv genom "de normalas" ögon (ibid. s40-41).

Vi betraktar stigmatiseringsprocessen som en del av skapandet av *sociala positioner*, då de förväntningar som sätts på människor i allra högsta grad är beroende av de eventuella stigman de tillskrivs. Kvinnor som missbrukar narkotika utgör i vårt samhälle en stigmatiserad grupp – d.v.s. besitter en egenskap som betraktas som avvikande och oönskad – varför vi valt att använda oss av Goffmans teori om stigma som analysverktyg.

3.3 Genusteori

Genusteori och feministisk teori används i forskningslitteraturen ibland som synonymer, ibland som två skilda teoribildningar. I de två stora antologierna "Sociologisk Teori" (Ritzer 2009) och "Moderna Samhällsteorier" (Månsson 2007) används exempelvis feministisk teori, medan Connell (2009) använder beteckningen genusteori.

Ljung (2007) menar att feministisk teori fokuserar på kvinnors villkor i patriarkala strukturer och teorins utveckling har enligt Ljung till stor del följt i politiska kvinnorörelser spår från slutet av 1800-talet fram till nutid. Feministisk teori beskriver specifikt kvinnors sociala situation och upplevelse av samhället (Connell 2009; Lengermann & Niebrugge 2009, s370). Connell (2009) menar att genusteori och genusforskning stammar ur kvinnorörelsen. Genus beskrivs som en social struktur som försöker förklara, befästa och förändra det kulturella förhållningssätt vi använder för att förstå människokroppen och eventuella biologiska könsskillnader. Genus förklarar hur vi gör kön och könsidentiteter utifrån socialt inlärda faktorer (Connell 2009, s129-130; Lengermann & Niebrugge 2009, s377-378). Dessa författare beskriver en forskningsgren som i sak utvecklats ur samma fenomen, kvinnorörelsen, och verkar lägga genusteori och feministisk teori inom samma fält, om än med några skillnader i inriktning. Eftersom vår utgångspunkt är hur kvinnors kön görs så kommer vi att fokusera på genus, och därmed använda oss av begreppet genusteori för att inte förvirra läsaren.

Man kan, om man vill, koppla samman symbolisk interaktionism med genusteori genom en ganska enkel poäng. Vi gör genus genom vår sociala interaktion. Connell (2009, s102,103) beskriver tre begrepp; genusarrangemang, genusordning och genusrelationer. Dessa begrepp går att applicera på våra intervjupersoners livsvärldar och på hur de, och vi, gör genus. *Genusarrangemang* kan förklaras med att vi, omedvetet eller medvetet, skapar *regimer* för hur vi strukturerar oss, till exempel i en specifik organisation eller på en skola. Såsom att chefer är män, att sekreterare är kvinnor, att flickor och pojkar leker separat eller att merparten av lärare är kvinnor. Genusarrangemangen ingår i en *genusordning* - ett större, övergripande samhällsmönster där likadana regimer återskapas på flera platser i samhället. Inom dessa mönster och regimer skapar vi *genusrelationer*, vilket Connell beskriver handlar om hur grupper, organisationer och människor paras ihop och delas upp. Om vi inte skapade och återskapade dessa mönster, skulle de inte fortsätta existera och reproduceras (ibid. s104).

Detta resonemang är i linje med den symboliska interaktionismen, som menar att vi skapar struktur, symbolism och mening genom mellanmännisklig interaktion och relationer. Connell (2009) raljerar lite över hur en vi i en högst stereotyp värld inte skulle ifrågasätta internaliseringen av könsnormer i vårt samhälle. Vi skulle också ständigt förebrå avvikarna. Så ser det inte ut nu, menar Connell. Vi lever förvisso i en värld med stereotyper, men där finns *flera* stereotyper, *flera* identiteter, *flera* typer av femininitet och maskulinitet (ibid. s139). Vi tycker i enlighet med Connell att det är viktigt att lyfta fram att kön/genus inte görs på ett sätt, utan på många olika sätt. Men i denna studie kommer vi att fokusera på vad vi kallar "typiska könsnormer" och identitetsskapande vilket baseras på de föreställningar om genus som dominerar vårt svenska samhälles syn på "kvinnligt" och "manligt". Femininiteter och maskuliniteter betraktas således inte som medfödda identiteter utan att vara "man" eller "kvinna" är snarare något som handlar om inlärda beteenden (ibid. s129-130). I samhället finns en idealbild av kvinnlighet, som enligt Trulsson (2002) definierar kvinnan som någon i relation till man och barn, snarare än en självständig individ. Det vi vill uppnå genom att använda genusteori är att problematisera föreställningar om missbrukande kvinnors position och situation på en strukturell nivå, men också genom att undersöka hur kön konstrueras i intervjupersonernas berättelser.

Lengermann och Niebrugge (2009, s386, 392) delar in de feministiska teoribildningarna i en typologi, där en typ är teorier som fokuserar på *strukturellt förtryck*. Inom denna typ av teoribildningar hittar vi bland annat *det intersektionella perspektivet*, ett senmodernt perspektiv inom genusteori som strävar efter att förklara skillnader inte bara mellan, utan även inom grupper genom att belysa hur *förtryckande* och *privilegierande krafter* skapar olika maktpositioner i samhället. Dessa krafter kan beskrivas i form av kategoritillhörigheter så som kön, klass, etnicitet, ålder etc. där vissa tillhörigheter är privilegierade och vissa är förtryckande. Teorin utgår ifrån att människor värderar skillnader mellan människor i kategorierna "bättre" och "sämre" samt att denna indelning skapar en *mytisk norm* mot vilken alla människor bedöms. Bedömningen emot denna mytiska norm leder till vad Anzaldúa (i Lengermann & Niebrugge 2009, s 192) kallas för *andrefiering*. Begreppet kan förklaras som att avståndstagande mot denna andra, den icke godkända individen, definierar den egna identiteten och tillhörigheten (ibid). Begreppet *andrefiering* i relation till Strykers begrepp *rollskapande* kan ses som ett sätt att befästa sin egen sociala position eller roll genom att ta avstånd från den "sämre", underordnade gruppen människor. Kopplingar kan också dras till Goffmans (1972, s10) begrepp *stigma*, genom att det är stigmat man tar avstånd från.

3.4 Sammanfattande kommentarer

Vi har utgått ifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och har haft en ontologisk ståndpunkt i att den verklighet vi kan undersöka är den subjektiva uppfattning som våra intervjupersoner beskrivit. Vi har inom socialkonstruktivismen valt tre teorier som vi använder som teoretisk utgångspunkt för vår analys: Narrativ analys med fokus på berättelsens sammanhang och funktioner, Symbolisk interaktionism med fokus på positionsbeteckningar och roller och Genusteori som vi till större delen använt för att belysa de maktstrukturer vi har identifierat i våra intervjupersoners berättelser. Vårt syfte har varit att utifrån dessa teorier beskriva vilka roller och positioner våra intervjupersoner tillskriver sig själva och andra i sina berättelser, framförallt för att belysa intervjupersonernas aktörskap i deras berättelser. Fokus har legat på relationer samt skapandet av könsnormer och roller. Genom att analysera hur våra intervjupersoner i sina berättelser talar om livet i och vägen ut ur missbruk ger vi kvinnorna själva tolkningsföreträde att lyfta fram och formulera de erfarenheter som de uppfattar som relevanta.

4. Metod

I den här delen av uppsatsen försöker vi så tydligt som möjligt redogöra för hur vi gått tillväga i de olika stadierna i uppsatsprocessen. Syftet med detta är att uppnå det som Justesen och Mik-Meyer (2001) kallar *genomskinlighet*, något de menar är det viktigaste kvalitetskriteriet i kvalitativt inriktade uppsatser. Detta gör vi för att läsaren själv ska kunna bedöma rimligheten i de val vi gjort och de slutsatser vi dragit. Justesen & Mik-Meyer lyfter även upp *reflexivitet* som ett viktigt kriterium. Med reflexivitet menar de att man som forskare bör redovisa sina reflektioner för läsaren samt föra en diskussion kring hur ens egen roll eller position påverkar resultaten och själva forskningsprocessen (ibid). Vi kommer därför att i metodavsnittet att göra just detta.

4.1 Litteratursökning

Vi använde oss av några olika tillvägagångssätt för att hitta litteratur kring vårt ämne. Vi utgick från början från Bengt Svenssons (2007) avhandling om personer som lever i missbruk. Vi fick också en del litteraturtips av vår handledare. Genom denna litteratur hittade vi referenser till andra studier och artiklar som var relevanta för vår studie. Vi tog även hjälp av Göteborgs Universitetsbiblioteks sökverkstäder för att hitta sökord att använda i de olika databaser vi valde ut.

De databaser vi använde oss av var LIBRIS, GUNDA, Social Services Abstracts, Sociological Abstracts och Swepub. De sökord vi använde oss av, i olika konstellationer, var Missbruk, Narkotikamissbruk, Kvinnor, Kön, Genus, Kvinnliga missbrukare, Narrativ, Livsvärld, Narkotikamissbruk Sverige, Behandling, Drug use, Addiction, Women, Treatment, Methods of drug treatment, Narrative, Life World, Gender, Experience, Positive Experience, World of drugs, World of Addiction. Vissa av dessa ord och kombinationer gav icke relevanta resultat, andra gav mycket lite även i olika kombinationer och vissa gav mer resultat. Vi tittade både efter svenska titlar, svenska titlar översatta till engelska och internationella titlar.

Genom en systematisk sökning i dessa databaser fick vi en lång litteraturlista med inriktning på framförallt två områden: livsberättelser om missbruk och genus i missbruksbehandling. Vi läste sedan igenom litteraturen med vårt eget syfte som utgångspunkt för att se vad vi skulle finna relevant. På så sätt kunde vi sälla bort litteratur som berörde främst andra områden än vårt. Till exempel valde vi bort forskning om droganvändning som fokuserar på drogen och inte på missbrukslivet och merparten av den forskning som fokuserade på ett medicinskt perspektiv. Vi valde även bort vissa artiklar av författare vars avhandlingar vi läst och valt att använda istället då de i mångt och mycket avhandlar samma ämne.

4.2 Urval

Vi valde att söka intervjupersoner bland kvinnor som inte varit aktiva i missbruk de senaste två åren. Vi valde att göra denna avgränsning då vi tror att åren utan missbruk kan ge en distans till livet i missbruk som underlättar att reflektera kring för- och nackdelar både kring livet i och vägen ur missbruk. Denna förmodade distans skulle med alla sannolikhet ge, åtminstone delvis, andra svar än vi hade fått om vi hade intervjuat kvinnor som var aktiva i missbruk, särskilt i beaktande av att tidigare forskning visar att personer i behandling ofta konstruerar sin egen livsberättelse utifrån termer och förklaringsmodeller från behandlingen man genomgått (Hilte 2002; Laanemets 2002). Beslutet att söka efter kvinnor som varit drogfria under minst två år grundade sig också i etiska skäl då en person som är narkotikapåverkad kan säga saker den inte hade sagt i nyktert tillstånd.

I valet av intervjupersoner letade vi efter kvinnor som haft ett dagligt bruk av illegala droger vilket lett till att de hamnat utanför majoritetssamhället. Detta eftersom vi ville undersöka upplevelser av att leva i det sammanhang som vi kallar missbruksvärlden. Av

samma anledning valde vi att utesluta missbruk av alkohol och läkemedel om detta var huvuddrogen då vi i vår genomgång av tidigare forskning fick uppfattningen att personer med ett så kallat "tyngre missbruk" inte räknar användningen av dessa droger som missbruk. Alkohol- och läkemedelsmissbruk får heller inte samma konsekvenser som ett narkotikamissbruk, då du inte automatiskt blir kriminell genom att du brukar alkohol eller läkemedel. Vår tanke var att göra 3-6 intervjuer med olika kvinnor för att få olika behandlingsberättelser och utgå mer ifrån dem. Nu fick vi bara två intervjupersoner och valde slutgiltigt att göra en narrativ analys då vi kände att det var ett optimalt sätt att ta tillvara på den empiri vi hade.

Vårt urval är vad Bryman (2011, s434-435) kallar ett målinriktat urval. För vår undersökning innebar detta att vi gick tillväga på följande sätt: Med råd från vår handledare insåg vi att bästa sättet att få intervjupersoner var via organisationer som arbetar med missbrukare och före detta missbrukare. Eftersom vi från början önskade få flera olika typer av berättelser, vilket olika behandlingsmetoder kan ge, så försökte vi vara så breda som möjligt i vårt urval, samtidigt som vi insåg att det finns en viss bekvämlighet att gå via kontaktansvariga på organisationer. Vi formulerade ett informationsbrev⁵ som innehöll alla kontaktuppgifter och studiens syfte, som vi mejlade ut till olika organisationer. Vi valde att begränsa oss till Göteborg och Västra Götaland.

Vi kontaktade sammanlagt 10 organisationer som på olika sätt kommer i kontakt med vår undersökningsgrupp. Efter initial mejlkontakt lät vi det passera ett par arbetsdagar och sedan ringde vi upp. Vid telefonkontakten förtydligade vi ytterligare vårt syfte och frågade om de hade möjlighet att hjälpa oss. Ofta fick vi ringa fler gånger än en, då vår förfrågan inte hunnits med eller glömts bort. I stort sett ingen av de kontaktade organisationerna svarade på vår mejlförfrågan utan det krävdes telefonkontakt från vår sida. Vi antyder inte att detta beror på ovilja från organisationerna, utan snarare att det beror på att de hade en hög arbetsbelastning, såsom de flesta andra organisationer inom socialt arbete. Vissa tackade nej omgående på grund av hög arbetsbelastning, andra avböjde medverkan efter att de kollat av med kollegor/chefer. Utöver organisationsingången gick vi via kurskamrater, arbetskamrater och bekanta för att få hjälp att hitta intervjupersoner. En kurskamrat kände en kvinna som haft missbruksproblematik, men då hon befann sig i ett annat län så valde vi att släppa det då arbetsinsatsen och kostnaden skulle bli för stora. En bekant till en av oss hade en förälder som haft missbruksproblem, vi skickade med denne ett informationsbrev att vidarebefordra, men hörde sedan inget vidare.

Vi fick tag på två intervjupersoner. Den ena genom en brukarorganisation och den andra hade fått vårt informationsbrev genom öppenvården. Vi kontaktade vår första intervjuperson via telefon och fick till stånd en intervju. När en tid gått efter intervjun kände vi att vi troligtvis inte skulle få några fler intervjupersoner. Vi kontaktade då henne igen och bad om ett ytterligare intervjutillfälle för att fördjupa oss i hennes berättelse samt få svar på följdfrågor som väckts hos oss efter genomläsning av det transkriberade materialet. Hon gick med på detta och vi genomförde denna andra intervju med en ny intervjuguide⁶. Sammanlagt fick vi 1 timme och 15 minuter intervju vid första intervjutillfället och 1 timme och 20 minuter intervju vid andra tillfället. Efter de två intervjuerna blev vi kontaktade via telefon av vår andra intervjuperson som också fått vårt informationsbrev. Vi blev mycket glada då vi i princip gett upp att få fler personer att tala med, och en intervju bokades in. Intervjun tog cirka 2 timmar.

Vårt val att söka intervjupersoner genom olika typer av behandling var från början tänkt ge svar på frågan om det fanns skillnader i hur intervjupersonerna konstruerade sina

⁵ Se Bilaga 1

⁶ Se Bilaga 2 & 3

berättelser mellan olika typer av behandling. Med våra nya frågeställningar hade det varit intressant att även intervjua kvinnor som inte genomgått någon typ av behandling för att se om det fanns skillnader i berättelser mellan dessa två grupper. Däremot skulle nog denna grupp kvinnor varit svår att nå på den begränsade tid vi hade till vårt förfogande.

4.3 Etiska överväganden

I Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (HSFR 2014) står att man inför en studie alltid måste väga möjligheten till ny kunskap mot risken att individer tar skada. Vi hade därför varit tvungna ta i åtanke den etiska problematiken i att intervjua kvinnor i missbruk om fördelarna med att använda droger och leva i missbruksvärlden. Vi kunde bara genom att tänka oss i denna situation identifiera flera dilemman. Vi skulle som forskare riskera att få reda på information som kräver att vi anmäler till polis eller socialtjänst. Vi ville heller inte exploatera kvinnor i aktivt missbruk genom att utnyttja att de drogpåverkade kan säga och godkänna intervjuer och frågor de annars inte velat medverka i. Det är också problematiskt i sig att intervjua kvinnor i missbruk om fördelarna med det livet och på så sätt förstärka den biten. Att intervjua kvinnor som inte är aktiva i drogmissbruk kunde således minimera risken att våra intervjupersoner tar skada. I de forskningsetiska principerna argumenterar man också för att man som forskare, i de fall då intervjupersonernas ställning är svag, i större utsträckning bör sträva efter att efterfölja regler som stärker deras ställning. Med grund i denna övervägning valde vi bort att ställa direkta frågor om känsliga ämnen så som våld, prostitution och psykisk ohälsa. Dessa ämnen berördes i intervjuerna ändå, men då på initiativ av intervjupersonerna själva. I presentationen av resultatet valde vi att inte redovisa hela narrativ som handlar om särskilt känsliga ämnen eller händelser, utan sammanfattade andemeningen av det som sagts med hänsyn till intervjupersonernas integritet. Mot slutet av intervjuerna gavs intervjupersonerna möjlighet att själva lägga till information vi kanske missat.

Anledningen till att vi valde att låta intervjupersonerna själva definiera begrepp var att vi ville få bra definitioner att utgå ifrån. Vi ville inte enbart utgå ifrån vad vi själva inkluderat i begreppet, detta eftersom vi vill vidga vårt synsätt och tror att analysen blir mer rättvis och dynamisk genom att låta intervjupersonerna själva komma till tals.

Vi har i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (HFSR 2014) i största möjliga mån uppfyllt kraven på *konfidentialitet*, *information*, *samtycke* och *nyttjande*. *Konfidentialitetskravet* uppfylldes genom att intervjupersonerna försäkrades anonymitet i sin medverkan. Detta hanterade vi på så sätt att vi efter genomförda intervjuer avidentifierade dessa i samband med transkriberingen. Inspelningarna raderas efter att uppsatsen blivit godkänd. Faktorer som kan användas för att identifiera intervjupersonerna, såsom ålder, namn, bostadsort, arbetsplats, namn/kön på barn med mera, har ändrats eller tagits bort. Också genom att noggrant välja citat försäkrade vi oss själva och våra intervjupersoner att information inte kan härledas till dem som person. För att försäkra oss om att vi uppfyllde *informationskravet* informerade vi skriftligt om vårt syfte genom informationsbrevet som skickades ut. Intervjupersonerna fick möjlighet att läsa informationsbrevet igen vid intervjutillfället.

Både i informationsbrevet och vid intervjuens början informerade vi om att deltagandet var helt frivilligt och att intervjupersonerna när som helst kunde avbryta intervjun eller kunde välja att inte svara på enskilda frågor, samt att de skulle vara anonyma i uppsatsen. Vi inhämtade ett skriftligt samtycke ifrån båda intervjupersonerna. Vi tog en kopia och intervjupersonen fick en kopia. Även i detta dokument tog vi upp att vi följde de forskningsetiska principerna. Detta för att tydliggöra för intervjupersonerna villkoren för deras deltagande i vår studie, vilket måste göras enligt *samtyckeskravet*. Intervjuerna kommer inte att användas till något annat ändamål än vår forskning, vilket uttrycks i *nyttjandekravet*. Vetenskapsrådet rekommenderar även att forskningsdeltagare skall få ta del av det färdiga

forskningsresultatet och både våra intervjupersoner frågade uttryckligen om de fick ta del av våra resultat efter att uppsatsen är färdig. Vi bestämde därför att, när uppsatsen är godkänd, att återigen träffa våra intervjupersoner och överlämna uppsatsen.

Risken finns att vi, genom vår uppsats bidrar till att reproducera den bild som idag existerar om ”kvinnligen missbrukare”. Precis som Nyrén (1995) skriver är mannen norm inom missbruk och missbruksvård och det är enbart när det handlar om kvinnor som man måste specificera kön. Vi eftersträvar inte att ytterligare spåda på denna bild, men vi är samtidigt medvetna om att det i vår forskningsdesign finns risk för detta. Vi har därför mellan oss två och tillsammans med vår handledare fört en kontinuerlig diskussion om hur vi presenterar våra resultat utan att fortsätta att reproducera bilden av ”den kvinnliga missbrukaren”.

4.4 Genomförande av intervjuerna

Vi valde att genomföra så kallade semistrukturerade intervjuer. Justesen och Mik-Meyer (2011) skriver att denna typ av intervjuer passar för undersökningar då man vill utforska, men samtidigt har några specifika teman som man vill att intervjupersonerna ska reflektera över. Då vi var ute efter livsberättelser, men samtidigt ville undersöka kvinnors specifika förhållanden, ansåg vi att detta var den intervjuform som passade vårt syfte bäst. Samma författare (ibid.) beskriver också intervjun som en process, där man tillsammans skapar en berättelse, och att det därför är viktigt att reflektera kring hur den egna personen påverkar intervjupersonens svar. Vi var båda överens om att det faktum att vi är kvinnor underlättade vår access till de kvinnor vi önskade intervjua, samt att deras svar troligtvis var mer uttömmande än de skulle varit om män genomfört intervjuerna. I övrigt försökte vi gå in i intervjusituationen med stor ödmjukhet inför kvinnornas berättelser och deras kunskap om sitt eget liv. Vi var båda närvarande vid intervjuerna, men vi tydliggjorde från första början att endast en av oss skulle intervjua, medan den andra var med som observatör. Detta var något vi själva upplevde som ett bra format då det inte blev ”två mot en” och då kunde intervjuaren dessutom koncentrera sig på att hålla fokus på intervjupersonen, medan observatören kunde skriva ned stödord, beskriva sådant som inte syns på bandet och känna in atmosfären. Den som intervjuade satt närmast intervjupersonen medan observatören satt lite längre bort för att ytterligare markera att vi inte var två intervjuare.

Lantz (1993, s83) skriver att det psykologiska utrymmet är viktigt för att få en intervju av bra kvalitet. Med psykologiskt utrymme menar hon tiden som lämnas åt att diskutera ramarna för intervjun samt utrymme för att skapa kontakt. Vid alla intervjutillfällen var vi noga med att tydligt förklara syftet med intervjun, hur lång tid intervjun beräknades ta, samt vad som förväntades av intervjupersonerna under intervjutillfället.

Båda intervjuerna med vår första intervjuperson ägde rum i en lokal tillhandahållen av en brukarorganisation. Det var ett samtalsrum inrett att likna ett vardagsrum, med soffor, soffbord, tv och dylikt. Genom att låta intervjupersonen välja lokal fick hon bestämma den rumsliga utformningen. Lantz (ibid. s72-74) argumenterar för att det är intervjuarens uppgift att ta ansvar för att den rumsliga utformningen blir så bra som möjligt, men vi tror att det var en fördel att låta intervjupersonen själv bestämma plats där hon kunde känna sig bekväm. Vi upplevde att intervjun så sakteliga fick mer av en samtalskaraktär allteftersom tiden gick. När vi tog kontakt för den andra intervjun fick vi snabb återkoppling, och vår intervjuperson sa att hon såg fram emot att träffa oss igen. Vi tolkar intervjupersonens snabba återkoppling som att vi lyckades bra med att skapa en relation och göra intervjusituationen trivsamt och bekvämt. En fördel med att genomföra två intervjuer med samma intervjuperson var att vi hade möjlighet att i lugn och ro gå igenom materialet för att se vart vi hade missat att fråga vidare. I den andra intervjun kunde vi fördjupa oss i de ämnen som intervjupersonen tagit upp som vi funnit extra spännande (Wigg 2009, s202).

Intervjun med vår andra intervjuperson ägde rum i ett grupprum på Göteborgs Universitet. Rummet var inte idealt. Vi märkte när vi kom dit att det fanns fönster som vätte ut mot allmänna lokaler, alltså kunde personerna som gick förbi se in i rummet. På detta sätt var den rumsliga utformningen inte optimal (Lantz 1993, s72-74). Det var också mycket ljud runt omkring oss. Däremot verkade detta inte störa själva intervjun, då vår intervjuperson berättade fritt om sitt liv utan särskilt mycket frågor eller styrning från vår sida. På så sätt fick intervjupersonen mer utrymme att själv styra berättelsen, och våra roller som intervjuare respektive observatör blev mer tillbakadragna. Vårt val av intervjuform öppnar upp för just detta, men vi upplevde att intervjun med denna intervjuperson fick mer en karaktär av en berättelse än de tidigare intervjuerna vi gjorde med vår andra intervjuperson. Ett problem med våra tillbakadragna roller, i kombination med att vår intervjuperson var en väldigt fängslande talare, var att det var många intressanta uttalanden som vi inte fördjupade oss i. En andra, fördjupande intervju även med denna intervjuperson hade gett oss möjlighet att göra detta, men då vi hade ont om tid, samt att intervjun hade varit väldigt uttömmande ändå, valde vi att inte gå vidare med en andra intervju.

4.5 Analytiskt tillvägagångssätt

Som nämndes inledningsvis i detta kapitel, har vi valt ett induktivt tillvägagångssätt, vilket innebär att våra teoretiska begrepp inte valts ut på förhand. Vi har istället, efter att vi samlat in empirin, valt teoretisk utgångspunkt samt metod utifrån vad vi upplevde passade vårt material (Bryman 2011, s26-28).

Riessman (1997, s46, 56) skriver att transkriptionen av en intervju är en stor del av analysen, framförallt i narrativ forskning, då valet av hur man framställer en text är avgörande för vad som är möjligt att säga om den. Man bör därför anpassa transkriberingsmetod efter analysmodell. Då vi hade ett induktivt tillvägagångssätt valde vi att göra en mycket noggrann utskrift av intervjuerna, för att möjliggöra för alla typer av analys. Vi valde i efterhand att "rensa upp" i de citat vi återgav för att öka läsbarheten i uppsatsen, då vi ville analysera meningen i berättelsen, vad poängen med berättelsen är, och inte göra en analys med fokus på form. Vi tog bort många av de pauser, felsägningar, upprepningar och tvekanden som finns i talspråk. Däremot tog vi med längre pauser och tvekanden där vi uppfattade dessa som signifikanta för att markera att det är ett känsligt ämne att prata om (Wigg 2009, s203). I framställningen av berättelserna valde vi att ta med vår medverkan som intervjuare de gånger vi styrde skapandet av berättelsen. Detta för att, som Riessman (1997, s44) skriver, berättelsen skapas i ett sammanhang och vår medverkan är bidragande i den berättelse som skapas. Alla namn i intervjuerna är fingerade och andra uppgifter som kan kopplas till enskilda personer och platser ändrades.

När vi gick igenom det transkriberade materialet utgick vi ifrån Labovs definition av vad en narrativ är uppbyggd av (Johansson 2005, s190-193) och letade efter stycken i intervjun som innehöll dessa delar. Dessa delar är *abstract*, *orientering*, *komplicerande handling*, *upplösning*, *utvärdering* och *coda*. *Abstract* innebär en sammanfattning av vad den narrativa sekvensen handlar om men kan också vara en annan typ av markering av att man påbörjar en historia. *Orientering* innefattar rumslig och tidsmässig markering samt vilka aktörer som finns med i berättelsen. *Komplicerande handling* och *upplösning* är olika delar av intrigen som utgör själva berättelsen, först en händelse eller handling som startar en intrig och hur den sedan utspelar sig. *Utvärdering* är hur intervjupersonen upplevde händelsen eller handlingen (bra/dålig/rolig) och *codan* är uttrycket som avslutar historien, eller för tillbaks den till nutid. Utvärdering och coda kan ibland vara svåra att skilja åt, då uttrycket för hur det var ofta uttrycks i dåtid. I vårt fall var det inte viktigt att skilja dessa åt, då vi enbart använde uppdelningen för att leta efter narrativa sekvenser. I vissa fall innehöll de narrativ vi hittat inte Labovs alla delar, men större delen av dem. Vi tog med citat ur intervjuerna som inte passade

in i den narrativa strukturen (Johansson 2005, s19), men som särskilt besvarade våra frågeställningar. Vi valde att inte presentera narrativen efter Labovs modell då vi ansåg att det enbart skulle förvirra läsaren eftersom vi inte använde denna modell för att vidare analysera materialet.

I analysen valde vi att presentera utdrag ur samtliga intervjuer uppdelat efter teman (Dalen 2007, s84-86, Wigg 2009, s204). Varför vi valde denna presentationsform är främst för att inte behöva upprepa oss i vår analys där vi hittade liknande utsagor i kvinnornas berättelser, men också för att det gav möjlighet att jämföra likheter och skillnader i dessa. Det gav oss också en möjlighet att skapa en kronologisk struktur i berättelserna som vi hoppades skulle ge en bättre överskådlighet över materialet. De berättelser vi fick var fulla av narrativ som var av intresse för våra frågeställningar, framförallt när det kommer till narrativ som handlade om vändpunkter (Johansson 2005, s319). På grund av det begränsade utrymme vi hade i uppsatsen lyfte vi inte fram alla dessa exempel, utan valde i vissa fall att sammanfatta det som intervjupersonerna berättade. Vi fick ett otroligt spännande material och det var inte lätt att välja ut teman. Vi fick vid flera tillfällen strukturera om analysen genom att ändra, ta bort eller lägga till teman. En anledning till detta var att vår handledare uppmärksammade oss på att vi gjort precis det vi sagt att vi inte vill göra, nämligen lyfta fram intervjupersonerna som offer och fokusera på det negativa. För att komma fram till våra teman utgick vi ifrån våra frågeställningar: vilka erfarenheter våra intervjupersoner har av livet i missbruk och att lämna det livet, samt vilka faktorer som gjorde att intervjupersonerna valde att bryta upp och lämna missbrukslivet. Vi läste sedan igenom de fullständiga utskrifterna av intervjuerna och markerade varje narrativ som besvarade dessa frågeställningar. Narrativen skrevs ut och sorterades i kronologisk ordning och vi markerade olika teman med postitlappar. Vi valde även att ta med kvinnornas berättelser om vägen in i missbruk då vi ansåg att dessa är viktiga för att förstå resten av kvinnornas berättelser. Riessman (1997, s56) argumenterar för att vilka delar av berättelsen vi väljer att lyfta fram är avgörande för tolkningen av den text som blir och vi anser därför att vi inte kan utesluta början av berättelsen utan att detta förändrar läsarens förståelse av kvinnornas berättelser.

4.6 Kvalitetsmått

Begreppet generalisering förstås ofta som *statistisk generalisering* som härstammar från den kvantitativa forskningen (Thornberg & Fejes 2009, s229), vilket grundar sig på ett statistiskt säkerställt urval. Ett sådant urval är svårt att åstadkomma i kvalitativ forskning. Istället är det intressant att titta på Kvalets begrepp *analytisk generalisering* vilket handlar om i vilken mån man kan använda resultatet från studien som en vägledning i andra situationer (ibid. s130). Resultatet kan då betraktas som ett perspektiv som beskriver processer eller mönster att anlägga på liknande situationer. Nära till hands ligger också det begrepp som Robert Thornberg och Andreas Fejes (2009, s232) kallar *användbarhet* som syftar till hur läsaren av studien kan använda resultatet och relatera det till sin egen eller andras situation. Det handlar om att, som vi önskade göra med vår studie, bredda synen på ett fenomen. I vårt fall handlade det om att, med exempel ifrån kvinnors berättelser om livet i och exit ur missbruk, bredda synen på den konstruktion som är "den missbrukande kvinnan". När vi tog oss an intervjumaterialet gjorde vi det med våra egna forskningsproblem och teoretiska utgångspunkter för ögonen, och detta gjorde att vi med nödvändighet lyfte vissa saker och inte andra i vårt material (Robertson 2005, Riessman 1997). Detta lyfter frågan om hur läsaren då kan avgöra om våra resultat är rimliga eller inte då vi inte redovisar hela intervjumaterialet i denna text. Genom att redovisa våra val under processens gång hoppades vi att kunna erhålla *trovärdighet* och *tillförlitlighet* i vår uppsats (Thornberg & Fejes 2009, s219).

4.7 Sammanfattande kommentarer

Vi gjorde mycket för att få access till potentiella intervjupersoner, men det var svårare än vi trodde att hitta personer som kunde tänka sig att ställa upp. Man kan fråga sig hur det kommer sig. Vi hade en teori om att just den målgrupp vi ville få kontakt med, kvinnor som varit drogfria i minst två år, är svår att nå. Detta för att de inte längre är aktuella ur behandlingssynpunkt och därför försvinner från organisationerna för att sköta sina egna liv. En annan tanke var att dessa personer kanske inte vill tala om sina upplevelser, eller att organisationerna upplever det känsligt att fråga personer om dessa ämnen. Vi vet inte vilken, eller vilka, anledningar som ligger bakom detta. Men vi har blivit klokare av erfarenheten och processen har onekligen varit intressant.

Vi funderade och spekulerade i vad vi skulle kunna ha gjort annorlunda. Kanske hade en annan brevformulering kunnat hjälpa? Vi tror dock inte att det skulle gjort en så stor skillnad då vi var kortfattade, formella och anslog en vänlig ton. Vi kanske skulle ha kunnat ligga på mer och "tjatat", men vi ville heller inte skapa irritation hos de kontaktade. Gjorde vi tillräckligt? Borde vi ha kontaktat flera organisationer, eller ringt mer och krävt återkoppling? Kanske det, men vi tror inte det är faktorn. Hade vi haft vetskap om alla organisationer redan från dag ett hade vi kanske hunnit kontakta många tidigare, och således haft mer tid för att följa upp, vilket kanske hade ökat våra möjligheter till access. Men, det kan vi bara sia om. Så vi lägger det därhän och konstaterar att processen var mer tidskrävande än vi trodde, krävde en viss fantasi för att bli kreativa och skapade kontakter inför framtiden.

5. Resultat och analys

Det här kapitlet inleds med en kort presentation av våra intervjupersoner, följt av ett index som förklarar markeringar i citaten. Resten av kapitlet är strukturerat utifrån ett antal teman som behandlar vägen in i missbruk, hur livet såg ut under tiden i missbruk, hur relationerna såg ut, vilka vändpunkter som ledde till att de slutade missbruka och till slutligen hur livet ser ut för våra intervjupersoner idag.

5.1 Presentation av intervjupersoner

Intervjupersonerna, som vi valt att kalla Stina och Susanne, är två kvinnor i femtioårsåldern som båda är uppvuxna i Göteborg. Stina och Susanne började med droger i tonåren och använde då främst hasch och alkohol.

Stina är mamma och mormor och lever idag med sin man Anders i ett litet samhälle utanför Göteborg. Hon är sjukpensionerad, men jobbar som volontär på en brukarförening. Stina använde droger i några år under tonåren, främst hasch, alkohol och även tabletter som LSD, men när hon blev gravid slutade hon helt med droger och höll upp i ca 10 år. I 30-årsåldern började Stina använda amfetamin, ett bruk som utvecklades till ett missbruk som varade i ca 10 år. Stina har genomgått missbruksbehandling med inriktning på miljöterapi och idag är hon drogfri sedan 20 år tillbaka. Susanne är ensamstående, lever utan barn, men med husdjur. Susanne är idag sjukpensionerad och sysslar med hantverk. Hon började med alkohol redan vid 11 års ålder och började strax efter det med hasch. Hennes användande av droger utvecklades snabbt till ett missbruk som varade i 35 år där hon använde alkohol, heroin, läkemedel, amfetamin och kokain. Susanne har genomgått tolvstegsbehandling och gått på både NA och AA i många år, men är nu på en av behandlingsgrupperna i Göteborg. Susanne har varit drogfri i ca 10 år.

Index

(Paus) = pauser längre än 3 sekunder.

- = avbrutet tal

(...) = Anger utelämnning av text

[text] = Anger våra tillägg och observationer

Kursiverad text = betoning

Intervjuare 1 = Katarina

Intervjuare 2 = Tova

5.2 Vägen in i missbruk

När vi frågar om omständigheterna kring varför Stina började med droger i tonåren svarar hon med att berätta om att hon drogs till "de häftiga" och hänvisar även till att hon tillhört punkrörelsen när den kom.

Jag började först när jag var tonåring att röka hasch och testa amfetamin och LSD och, det var ju även lite alkohol då, men det var väl mest hasch då och jag höll på och strula, det var väl inte jättemycket så men. Så blev jag gravid när jag hade hållit på i några år. Då var jag 18 år och då la jag ner allting! Det var liksom, ingenting. [Inga droger.] (Stina)

Stina beskriver det Svensson (2005, s89-90) kallar *den flummiga vägen* in i drogmissbruk där hon använder droger som en möjlighet till äventyr. Hon beskriver också att det var den revolterande livsstilen hon sökte sig till snarare än drogerna.

Intervjuare 1: [...] kan du berätta lite hur det kom sig att du började använda droger där när du började i tonåren?

Stina: Åhh, jag *vet* inte! [skratt] Dom jag umgicks med höll ju på, att röka. Det var mycket hasch då, marijuana, och (Paus) jag var en sådan tjej som, jag hade en *jättebra* uppväxt och så, så det har ingenting alls med det, min pappa var polis, väldigt sträng och- [suck]. Men dom jag umgicks med, jag drogs alltid till dom här lite starka, lite häftiga kompisarna. Och jag gjorde det nog mest för att dom gjorde det, så tror jag det var.

I citatet lägger Stina "ansvaret" för att hon började med drogerna på umgänget och inte på familjen, vilket kan liknas vid Svenssons (2005, s91) *kompisväg*. Det är med andra ord inte renodlade typexempel på Svenssons vägar in i missbruk vi hittar i Stinas berättelse, utan en kombination av båda dessa vägar. Stina positionerar sig också som annorlunda mot bilden av "den typiska missbrukaren" i citatet då hon förklarar att hon "var en sån tjej" som hade en *jättebra* uppväxt. Denna positionering kan tolkas som ett sätt att undvika det *stigma* (Goffman 1972) som kommer med en "missbruksidentitet".

När Stina berättar hur hon sedan började med droger igen, efter uppehållet med graviditeten, beskriver hon återigen hur hon tog *den flummiga vägen/kompisvägen* in i missbruk (Svensson 2005, s89-91). Då handlande droganvändningen om att hon också ville vara med och festa med de "tuffa killarna":

Sen så flyttade vi ju till stan och så var jag ute hos ett HD-gäng mycket och festade, där alla var påtända och då var ju jag 30. Exakt ålder kommer jag faktiskt inte ihåg, men jag ville också vara med och festa i tre dagar, jag ville också hålla mig relativt nykter. Inte bli sådär jättefull som man blir på alkohol, utan-. Så började jag med amfetamin och det var när jag (Paus) Jag var ju ute och festade och tog det, och det funkade ju. Sen upptäckte jag hur jäkla bra det var att städa på det här. [skratt] Jag mådde faktiskt väldigt bra de här första åren jag höll på med det. Jag skötte mig, jag sov, jag åt. Och den här perioden höll på under hela min sons tonårstid. (Stina)

När Stina berättar att hon också ville vara med och festa i tre dagar i rad ser vi en tydlig koppling till det Lalander (2012, s212) beskriver som ritualer och emotionell energi. Hon hade en önskan att vara med i en gemenskap där ritualen var att ta amfetamin och den emotionella energin kom ifrån att man festade i flera dagar utan att bli full som man blir på alkohol.

Man kan i Stinas berättelse också se en förändring i drogens funktion för henne (Laanemets 2002, s198). Det handlade först om att kunna festa, men blev senare ett verktyg för att kunna upprätthålla ett städat hem, något som kan ses som ett uttryck för Stinas önskan att behålla sin *feminina identitet* (Connell 2009, s110) då städning kan ses som en klassisk kvinnoyssla. Mattson beskriver att droganvändning är maskulint kodat och på så sett förstärker den manliga identiteten, helt enkelt genom att män ses som norm och alltså blir könsneutrala, medan kvinnor som använder droger får sin femininitet hotad eftersom de inte är normen (Mattsson 2005, s141-142). Detta kan vara en förklaring till varför Stina vill styrka sin feminina identitet.

Till skillnad från mycket av den tidigare forskning vi läst (Grufman Kahlén 2002; Kristiansen 1999; Laanemets 2002) beskriver våra informanter vägen in i missbruk, att börja använda droger, som ett i allra högsta grad *aktivt val*. I sina berättelser är kvinnorna *subjekt* som själva söker upp sammanhang i vilka de kan få droger, snarare än att bli inlurade i missbruket av äldre män eller som offer för sina omständigheter (Grufman-Kahlén, 2002, Trulsson 2002). Vi tror inte att de kvinnor som vi intervjuat är unika, eller heller att våra resultat är det, till exempel har Avril Taylor (1989) skrivit en artikel med en inriktning som liknar vår. Vi tror att det handlar om vilka frågor man ställer, både i intervjuerna och vilka

frågor man sedan ställer till de svar man får i intervjuerna då berättelsen i allra högsta grad är något som vi som intervjuare och intervjuperson skapar tillsammans (Riessman 1997, s44). Även Susannes berättelse kan förstås på olika sätt beroende på vilka frågor man ställer:

[...] jag började ju med alkohol (Paus) när jag var 11 år där, och där kände jag att det, *absolut*, det kändes-, jag glömmer aldrig den första upplevelsen, för den var så stark att jag hade hittat min *bästa* vän på något sätt. Min *absolut* bästa vän. Jag har alltid känt ett utanförskap, och jag är uppväxt i missbruksfamilj. Så, jag har det med mig på något sätt, och det var väl att aldrig bli sedd eller hörd. Jag fanns liksom inte och dessutom så blev jag syndabocken i familjen, *innan* jag själv började missbruka då. Jobbig tonåring och så vidare, och så började jag hänga på femman. Eh, Nordstan. Och där sov jag under trappor och, ja, olika knarkarkvartar och då blev det också äldre män som kanske var-. [...] Där fick jag också min första misshandel, kvinnomisshandel när jag var 13 utav en-. Och dom [männen] var ju i regel äldre då, dom var runt tjugo år då. Som hade egna sådana här, på den tiden då var det ju mycket Haga, det är ju inte Haga idag. Nej, det var ju mycket kvartar där och, liksom, peace, love and understanding [skratt]. Vilket, alla tyckte under drogens påverkan [skratt] då men. Och så såg det ut där. (Susanne)

Hennes beskrivning av sin drogdebut, att hon hade hittat sin bästa vän, liknar det Svensson (2005, s92-93) kallar för *kärleksvägen*. Vad som framgår senare under intervjun var att Susanne använde droger för att slippa känna. Hon hade under sin uppväxt fått stå ut med både fysiskt och psykiskt våld från sin familj och i drogerna fann hon att hon inte behövde känna den smärta som hon beskriver att hon bär på. I ljuset av detta kan hennes berättelse också förstås som att det var Svenssons (ibid. s88-89) *hårda väg* som hon tog in i missbruk.

I berättelsen målar Susanne inledningsvis upp en tragisk bild av sin uppväxt, vilket också presenteras som en förklaring till varför hon började med droger. Ett sätt att läsa berättelsen är att hon är ett offer, hennes uppväxt gjorde att hon flydde in i ett missbruk, för att slippa *känna* som hon själv beskriver det senare under intervjun. Men man kan också se det som ett val hon gjorde. Som hon själv beskriver så hittade hon i ruset en lösning på sina problem, och i den bemärkelsen blir hon en aktör snarare än ett offer för omständigheterna. Utifrån Strykers begrepp *rollskapande* (Ritzer 2009, s315) kan man säga att hon har en aktiv del i den roll hon skapar. Hon konstruerar inte sig själv i berättelsen som någon som trillade dit, eller blev "inlurad" i missbruk utan försöker genom sin berättelse istället förklara omständigheterna som gjorde att hon hittade sin bästa vän i drogerna.

När hon däremot berättar om den misshandel hon råkade ut för, går hon från att berätta historien med sig själv som drivande karaktär till att bli ett passivt objekt när hon "*fick*" sin första misshandel. Utifrån ett genusperspektiv kan man tänka sig att hon har ett behov av att tydliggöra sin passiva roll eftersom kvinnan ofta ges skulden, och tar på sig skulden, för olika typer av övergrepp (Laanemets 2002, s126-127). Könsmaktsordningen internaliseras även av den underlägsna gruppen, vilket även kan liknas vid Strykers begrepp *positionsbeteckningar* som innefattar internaliserade förväntningar på det egna beteendet (Ritzer 2009, s315).

5.3 Livet i missbruk

I detta avsnitt behandlas olika aspekter av livet i missbruk. Vi har valt att lyfta upp intervjupersonernas ambivalens kring droganvändning och den funktion som drogerna hade i deras liv, samt relationer under livet i missbruk. Det är för oss viktigt att poängtera att de berättelser vi får är berättelser om livet i missbruk sett i backspegeln. De är med andra ord konstruktioner gjorda i efterhand. Berättelserna kan ha olika funktioner för intervjupersonerna, till exempel att konstruera sin identitet som drogfri, där fokus ligger på att lyfta fram sig själv som annorlunda nu än man var då (Mishler 1998, s96). I läsningen av texten är det därför viktigt att ha med sig att berättelserna är sprungna ur när intervjupersonerna blickar tillbaka.

Drogernas varierande funktioner

Drogerna hade skilda funktioner för de båda kvinnorna i vår studie. Stina berättar om hur drogerna gjorde livet roligare, men för Susanne handlade drogerna snarare om att skapa en dräglig livssituation och att stå ut i vardagen. Något som följer den indelning som Lander (2003, s162-163) gör i sin studie.

Intervjuare 1: Vill du berätta om just livet så som det såg ut med vardagen och drogerna?

Stina: Jag tar när jag börjar med amfetaminet för det, det är ju då det liksom, eskalerar verkligen till ett missbruk och det. Första åren [suck] det, hur sjukt det än låter men jag, städade och städade och städade och jag tyckte att det var så roligt! [skratt] Jag strök, jag vet jag tog fram kläder som jag redan hade strukit, dom strök jag igen för att liksom, jag hade så *fint* hemma och jag höll på hela tiden och städa och städa och det var *verkligen* fint [skratt]. Sen (Paus) just det här, kriminella har jag inte direkt för det var jag alldeles för feg för, jag var en gång och gjorde, liksom försökte vara med och göra en raid i en källare men, jösses jag höll på att (Paus). Det var inte min grej *alls*.

I narrativet kan vi se flera exempel på hur Stina konstruerar sin femininitet när hon berättar om sitt liv för oss. Stina beskriver hur drogerna gjorde klassiska kvinnoysslor som städning till något roligt. I intervjun beskriver hon att drömmen för henne var att ha ett riktigt "Svensson-hem", ett perfekt hem i linje med den *genusordning* som råder i samhället (Connell 2009, s102). Drogernas funktion blev i här att hon kunde bibehålla ett sådant hem, samtidigt som drogbruket många gånger förstörde denna dröm. Till exempel blev hon vräkt från sin lägenhet på grund av att det bland annat var "mycket spring" när det kom hem män till henne med amfetamin eller att hon kom efter med hyror. Genom att framställa sig i linje med bilden av den klassiska hemmafrun gör Stina inte bara kön, utan hon tar också avstånd från bilden av "den missbrukande kvinnan". Detta kan tolkas som ett praktiserande av *andrefiering*, vilket Lengermann och Niebrugge (2009, s392) beskriver som ett avståndstagande från den icke önskvärda gruppmedlemmen för att befästa sin egen *sociala position* (Ritzer 2009, s315). Även när Stina beskriver hur hon inte klarade av det kriminella livet, ger hon exempel på denna process. Att vara "hård" som kvinna beskrivs som väsentligt för att klara sig i missbruksvärlden, men samtidigt förlorar man också sin kvinnlighet (Laanemets 2002, s176-178). Genom att framställa sig själv som "kvinnlig" på andra sätt kan man ändå upprätthålla en form av femininitet (Connell 2009, s110).

Man kan i citatet också se ett tydligt aktörskap från Stinas sida där hon tar avstånd från kriminalitet och bilden av "den hårda kvinnan". Detta avståndstagande, eller denna positionering (Ritzer 2009, s315), kan tillsammans med hennes önskan om ett fint hem ses som ett sökande efter normalitet. Genom att positionera sig på detta sätt så närmar hon sig bilden av "en riktig kvinna" och de förväntningar som finns på denna position (ibid).

På frågan om vilken funktion drogerna hade för henne svarar Susanne inte med en berättelse, men ger ett kärnfullt svar:

Det var just flykten ifrån hur jag levde hemma, att slippa känna den här själsliga smärtan. [...] Jag minns det som att det var igår, jag hade bara *whoa*, det var *absolut* det här är lösningen på att slippa känna det som händer. (Susanne)

Det blir tydligt i citatet ovan att det för Susanne handlade om att hitta en strategi för att överleva. Hon blev utsatt för övergrepp, både fysiskt och psykiskt, i barndomen och hittade i drogerna en slags självmedicinering. Men hon hamnade i många situationer där hon blev utsatt för ytterligare övergrepp under sin tid i missbruksvärlden. Även Stina pratar om att

drogerna senare i livet får en funktion som medicinering för psykiska problem. Precis som för kvinnorna i Laanemets (2002, s198-200) studie så förändrades drogernas funktion över tid för Stina, de fyllde med andra ord olika funktioner i olika faser av livet. För Susanne hade drogerna samma funktion genom hela tiden i missbruk, de innebar för henne en flykt från sina känslor, men behovet av att fly från det som var jobbigt ökade hela tiden, i och med att de jobbiga upplevelserna "byggdes på" som hon själv uttrycker det.

Drogernas funktion var dels att göra jobbiga saker lättare, men drogerna hade också positiva effekter i sig själva.

Intervjuare 1: [...] Men jag tänkte fråga, vilka fördelar såg du med det här livet och med drogerna?

Stina: Jag tyckte ju att jag var toppen [skratt] jag var snygg, det är som att man ser sig själv. Ja [suck].

Intervjuare 1: Med energi och...?

Stina: Jaa och mådde bra, i början gjorde man ju det, i början mådde man ju det alltså, verkligen bra. Och allt man gjorde var *kul*, och man tyckte man själv såg så bra ut och det gjorde man säkert inte [skratt] man såg säkert ut som ett ras, men det. Ja, fördelar, ja det är väl dom fördelarna då kanske [skratt]. Och att man liksom slapp ta i det här jobbiga, för att det var ju egentligen mycket som var jättejobbigt det här med räkningar och allt sånt här och man behövde inte liksom tänka på det.

För Stina hade drogerna flera positiva aspekter. Hon beskriver att de innebar att hon inte behövde ta i och tänka på saker som hon upplevde var jobbiga. De gjorde också att tyckte att hon var snygg och allt hon gjorde var roligt. Vi tolkar det också som att hon uttrycker en oro kring att hon inte var snygg under denna period när hon skrattar och säger att hon säkert såg ut som ett ras. Hennes uttryck för att det var positivt att känna sig snygg, samt hennes oro för att inte vara det kan ses som ett uttryck för den patriarkala samhällsstruktur som premierar att kvinnor bryr sig om sitt utseende. Detta kan ses som ett inlärt socialt beteende, kopplat till genus och hur vi gör kön, som kvinnor såväl som män lär sig i tidig ålder (Connell 2009, s129; Lengermann & Niebrugge 2009, s392).

Stina ger i citatet uttryck för att hon idag vet bättre än hon gjorde då, när hon berättar om att hon då tyckte att hon var så snygg, men att hon säkert såg ut som ett "ras". Intressant är också att i början av berättelsen är det hon själv som driver historien framåt, men hon byter ganska snart berättarform från "jag" till "man". Man kan tolka denna förändring i berättelsen som ett uttryck för att hon inte vill identifiera sig med den person hon var i livet i missbruk⁷. Då Stina idag har en annan *roll* (Ritzer 2009, s315) än hon hade vid den tid hon beskriver i sin berättelse kan bytet av berättarform vara ett sätt att understryka denna förändring av identitet. Trots att båda intervjupersonerna vid flera tillfällen berättar om hur kul de hade på droger, och hur bra de mådde, beskriver de också en relativt mörk bild av tiden i missbruk. De lyfter fram negativa aspekter och händelser i mycket större grad än de positiva. Vilket kan tolkas som att de vill legitimera sitt val att sluta använda droger för sig själva. Ser man berättelsen som ett sätt att skapa mening, blir det fullt logiskt att rekonstruera de upplevelser som gör att man skulle vilja fortsätta med droger till något negativt (Mishler 1997, s96). Susanne beskriver också en ambivalent inställning till drogerna. För henne var det både till nackdel och till fördel att drogerna fick henne att inte känna något.

Intervjuare 1: Vilka fördelar såg du med det här livet? Med drogerna och missbrukslivet? Fanns det några?

⁷ Vi tar här avstamp i Goffmans (1972) begrepp *moralisk karriär*, men ser uttrycket som ett exempel på en *omvänd moralisk karriär* i vilken en person som har gått från en stigmatiserad identitet till en "normal" identitet tillägnar sig de normer och värderingar som gäller i normsamhället.

Susanne: Det är en jättesvår fråga för att den är dubbel. [...] *nackdelarna* är ju även *fördelarna*. Nackdelarna att inte känna något, det var ju också fördelarna, för jag vet inte hur mycket jag hade klarat av *psykiskt*, utav det som jag levde med runt, hemma och det här. Så fördelarna, om man nu ska inom *tecken*-, det var ju att *överleva* genom att inte *känna*, samtidigt är det den största nackdelen, så det är dubbelt på något sätt.

Båda kvinnorna verkar ha en ambivalent inställning till de positiva aspekterna av droganvändning. Stina nämner många gånger hur *bra* hon mådde under större delen av sin aktiva missbrukskarriär. Samtidigt så beskriver hon sig själv som en person som till slut var nere på botten. En möjlig förklaring till den ambivalens som båda kvinnorna uttrycker, utöver att intervjupersonerna förändrat sin sociala position, är att de idag har förvärvat den negativa bild av missbruket som är i linje med majoritetssamhällets normer. Hade vi intervjuat dem när de var aktiva i missbruk är det möjligt att vi hade fått andra svar kring det positiva med drogerna.

Vi tolkar Susannes berättelse som färgad av dessa samhällsnormer när hon beskriver vad hon saknar med drogerna.

Intervjuare 1: Saknar du något från ditt gamla liv?

Susanne: (Paus) Att ha någon drog att ha roligt [med] [att vara hög], ibland. Men jag kan ju inte det. För det finns ju inget stopp. För det finns ju även roliga bitar alltså, där jag har partat loss och haft *skitkul*. Men den biten är ju inte egentligen sann för mig, för det slutar ju inte så. Ibland kan jag sakna det här att, när man ser [att andra] sitter och tar en öl på krogen och mysigt och så här, ja visst, immiga glas och "ha-ha-ha-ha", men min verklighet ser ju inte ut så om jag tänker en sekund till, så ser ju inte min verklighet ut som.

Intervjuare 1: Nej, det kanske inte stoppar vid en öl eller två

Susanne: Neej, det hade det aldrig gjort. Så jag mår ju egentligen inte *bra* när jag tar det utan (Paus), för jag vill inte tänka på vad som skulle hända, hänt, om jag tog. Det hade nog brakat rakt ut antagligen, jag tror att det är *rädslan* som gjort att jag inte har tagit återfall också, efter vad som hänt. Att jag på något sätt vet att, jag kommer inte tillbaka igen, jag. Man kan aldrig säga aldrig men jag tror faktiskt inte det. Så rädslan för det.

En viktig del av narrativ analys är att se hur vi tillsammans skapar de berättelser som framkommer (Riessman 1997, s44). En liknande idé finns i den symboliska interaktionismen, att vi tillsammans skapar *positionsbeteckningar* som i sin tur genererar förväntningar på hur personer ska handla (Ritzer 2009, s315). I följande citat ser man hur Susanne uttrycker en ambivalens kring sin egen önskan att använda alkohol. Efter vårt inlägg, där vi bekräftar hennes oförmåga att dricka "normalt", förändras hennes argumentation och hon går från ambivalent till bestämd. Man kan alltså säga att vi styr hennes *positionering* (Ritzer 2009, s315) i denna del av intervjun och vi styr även skapandet av berättelsen (Riessman 1997, s48). Då vi pratar om ett ämne som är väldigt förknippat med ett stigma (Goffman 1972, s10), påverkar vårt uttalande intervjupersonen eftersom vi representerar "normalsamhället" på ett vis. Stryker skriver att *sociala strukturer* begränsar vilka roller som kan skapas (Ritzer 2009, s315). Berättelsen skapas alltså i ett sammanhang som i sin tur styr både det vi som intervjuare och det Susanne säger, med andra ord förs samtalet även på en strukturell nivå. Vi befinner oss i en kontext där sjukdomsbegreppet är gällande vilket vi tydligt kan se påverkar både vårt inlägg och intervjupersonens svar (Karlsson 2012).

Relationer och nätverk

Susanne och Stina beskriver i sina berättelser både relationer med familj, vänner och professionella. Men de berättelser som är mest framträdande och återkommande är de som handlar om vänner, många gånger dåliga vänner, och de berättelser som avhandlar

kärleksrelationer. Även dessa berättelser handlar ofta om destruktiva och negativa relationer.

Susanne: Jag hade väldigt mycket fel vänner, om vi säger sådana som *var* stygga, faktiskt. Ibland var det *avund*, med kvinnor kan det vara det. Jag har råkat jätteilla ut med kvinnor också.

Intervjuare 1: Med andra kvinnor då?

Susanne: Jaa. Sen fanns det ju väldigt goa, men jag vet inte, dom [stygga] drogs till mig och jag var, jag var *jättebra* offer liksom, för jag la mig direkt. Och sen som vännerna som inte missbrukade, dom orkade ju inte med mig längre för jag kunde inte hålla vad jag lovade ingenting va. Det gick inte att umgås med mig tillslut för det blir inte på ett okej sätt. Den enda kompisen jag egentligen ville ha det är ju min drog, eller ölburken, det är ju inte kompisen som sitter [bredvid]. Men om vi har samma *intresse* då går det ju bra, men inte om det sitter en och inte är beroende [skratt]. Då tröttnar den personen på mig ganska omgående liksom, till slut även barndomskamrater då. Dom har jag fått tillbaka idag (Susanne).

Kvinnorelationer framställs som komplicerade, både av Stina och av Susanne. Det finns både i tidigare forskning och hos våra intervjupersoner en föreställning om kvinnor som svårare och elakare än män, både inom och utom missbruksvärlden. Män å sin sida, framställs som att de är rakt på sak och enklare att umgås med. Denna föreställning verkar ha internaliserats av våra intervjupersoner och genom dylika uttalanden så återskapas också paradoxalt nog bilden av kvinnan som "svårare". (Ritzer 2009, s315). Man kan ur ett genusperspektiv se hur samhället lär in föreställningar om hur kvinnor och män ska vara och män tillskrivs oftare normegenskaper som på så vis betraktas som positiva medan kvinnorna som varande icke normerande får mer negativa egenskapsbeskrivningar (Connell 2005, s129; Mattsson 2005, s141-142)

Susanne beskriver i citatet ovan ölburken eller drogen som den enda kompis hon ville ha när hon använde droger. Stina i sin tur beskriver användandet av droger som ett uttryck för önskan att vara med i gemenskapen. Här kan vi se ytterligare ett exempel på drogens olika funktioner för kvinnorna (Laanemets 2002, s198-200) där drogen för Susanne ersatte behovet av socialt umgänge och för Stina fungerade som en möjliggörare för socialt umgänge.

Min syster hon var gift med en kille från, ett MC-gäng kan man väl säga. Sânt hårding-gäng. [...] Jag var ju ofta där, och det var mycket amfetamin där. Det var liksom, de hade såna där tredagars-fester och det var-. Och, jag kände det. Det här vill ju jag också vara med på, de här tredagars-festerna och vara lika pigg som dom! Så att jag började så, det var då jag började med [droger] (Paus) Det gick väl bra ett tag. Och jaa. Det var bara festknarkande under en period. (Stina)

När Stina så började umgås med MC-gänget så ville hon passa in i deras umgängesmönster och kultur och detta skedde genom att hon började ta droger för att kunna vara med på deras villkor. Man kan se det som att Stina tar del av gängets *ritualer* (Lalander 2012, s212) för att få bli en i gruppen och hennes deltagande gör att hon blir en del av gemenskapen. Att hon kände att hon också ville vara med på tredagarsfesterna kan ses som ett uttryck för att hon ville dela den emotionella energin som fanns i denna grupp. Som Lalander (ibid. s211) beskriver är det svårt att komma in i en gemenskap där man inte är i emotionell samklang, framförallt där ritualen består av att man gör något förbjudet, eftersom man då också tar avstånd från normsamhället. Detta "festknarkande", som Stina uttrycker det, var vägen in i ett amfetaminmissbruk som varade i över 10 år.

Både Susanne och Stina har under sin missbrukstid försökt och i viss mån lyckats bibehålla en "normal" identitet som självförsörjande samhällsmedborgare. De har försökt studera och arbeta när de varit aktiva i missbruk. Stina berättar att tiderna var annorlunda på

80-talet. Det var enkelt att få arbete och hon yrkesarbetade till och från både under drogfria perioder och när hon använde droger. Susanne kombinerade såväl arbete som studier med en intensiv droganvändning, något som, liksom Taylors (1998) artikel, går emot bilden av den missbrukande kvinnan som passiv och utslagen.

[...] Jag har klarat att jobba i *viss mån*. Trodde att det var snyggare än vad det såg ut, det var det inte. Men jag har haft jobb, jag kom aldrig i skulder. Det har jag gjort nu, när jag är drogfri [skratt]. Men, jag *utbildade* mig samtidigt som jag missbrukade och hade *höga* betyg, vilket jag inte fattar heller för jag hade inga avgångsbetyg när jag gick i grundskolan. Jag gick i OBS-klass och sådant.

Intervjuare 1: Så du pluggade igen senare då?

Susanne: Ja, till undersköterska. Och då hjälpte jag en som var dyslektiker samtidigt som jag använde. Så jag vet inte alls hur jag fick ihop dom betygen. Jättekonstigt, men jag fick MVG och VG i alla. Och hjälpte henne också. Och det gjorde mig glad i och för sig för, jag förstod någonstans att jag inte var inte var dum. Och det har jag aldrig fattat att jag inte var, va [skratt] (Susanne)

Susanne uttrycker en viss förvåning över att hon klarade av både att studera och arbeta, även om det kanske inte såg ”snyggt ut”. Hon inte bara lyckades studera med goda betyg, utan kunde dessutom hjälpa någon annan. Man kan förstå Susannes och Stinas berättelser om sina yrkesliv som en alternativ social identitet. Det är intressant att båda våra intervjupersoner har klarat av att leva i två världar under långa perioder av droganvändning. Svensson (2005, s98-100) beskriver att det finns få svenska studier som visar på personer som använder droger och samtidigt lever i ett annat socialt sammanhang, men hänvisar till internationella studier som visar just detta. Utifrån Strykers begrepp roller och rollskapande (Ritzer 2009, s315) kan man se Susannes framgång i studierna samt att hon också fick hjälpa en vän genom studierna kan ses som faktorer som verkade för att hon kunde upprätthålla identiteten som ”tvåvärligare” då hon dels hade en aktiv del i skapandet av rollen som ”duktig student” och också fick bilden bekräftad i relationen till vännen.

Vår uppfattning, som vi även verkar dela med våra intervjupersoner, är att kvinnor förväntas ta hand om andra och vara ”den duktiga”. Detta kan också ses som ett sådant beteende som Connell (2009, s129) beskriver att människan tidigt lär sig och internaliserar, en så kallad genusordning (ibid. s102).

Relationen till män har för båda intervjupersonerna varit komplicerade. De har blivit utsatta för våld på olika sätt, känt sig tvungna att använda sin kropp som medel för att få droger och skyllt på sig själva när de utsatts på olika sätt. Men de beskriver också kärleksrelationer på olika sätt.

Intervjuare 2: Hade du ett stort nätverk inom missbrukskretsar?

Stina: Jaa, jaa (Paus) det hade jag ju (Paus). Så hade jag ju då han den här (Paus) ja han var rätt stor inom-. Han var inte vanlig langare utan han var liksom lite högre och vi hade ett förhållande jag och han under en period. Och jaa, man kan väl säga att jag sålde mig till honom [skratt] för amfetamin då. Även om inte jag såg det så, för det förnekade ju jag för mig själv då, att vi hade en sexuell relation och jag liksom. jag tyckte det var helt normalt och det var absolut inget-, men nu när jag ser tillbaka på det, jag sålde mig till honom, för att få droger (Stina).

Det är intressant att en diskussion kring ämnet sexualitet kommer upp som svar på vår fråga om nätverk. Hon uttrycker också en förändring i sitt sätt att se på frågan om sexualitet. Under tiden i missbruk såg hon inte sitt förhållande som att hon sålde sig, men hon har i efterhand formulerat om den berättelsen. Detta stämmer överens med tidigare forskning som menar att kvinnor som lever i missbruk oftast inte likställer byte av sex mot droger som att sälja sin

kropp, särskilt inte om hon var i ett förhållande med mannen i fråga (Laanemets 2002, s125-126; Lander 2003, s219). Hon beskriver att hon förnekade för sig själv att hon sålde sin kropp, och också att hon idag kommit till insikt i att hon gjorde det. Denna förändring i synen på relationen verkar Stina ha plockat upp i efterhand. Då hon berättar väldigt lite om vad behandlingen innebar för henne kan vi inte säga säkert om den kommer därifrån, men vi ser i hennes berättelse en tydlig koppling till det Skårner och Svensson (2013) skriver om att sexualitet när den tar sig i uttryck i samband med missbruk ses som smutsig i normsamhället. Hennes rekonstruktion av förhållandet kan ha kommit ur att hon i sin integrering till en "normal" identitet anammat normsamhällets syn på "missbrukarens sexualitet". Med andra ord kan förändringen i synen på den före detta relationen vara ett uttryck för ett identitetsbyte, eller förändring i *social position* (Ritzer 2009, s315), från missbrukare till före detta missbrukare (Hilte 2002; Laanemets 2002; Lander 2003).

I den andra intervjun med Stina kommer vi in på frågan om sexuella och förväntningar på kvinnor i missbruksvärldarna.

Det är mycket saker som har hänt under [tiden som] jag missbrukade. De kanske jag själv inte har velat, men jag har låtit det ske. Bara det här att ha sex med någon. Man fick lite amfetamin, okej då då. Man liksom, fast det var egentligen inget man ville. Det är ganska vanligt [dämpad], svårt.

Intervjuare 2: Speciellt när det verkar finnas den kulturen att man faktiskt förväntas av en. (Stina: Det gör det ju) Då är det ännu svårare?

Stina: Jaa. Jag vet inte, men som jag upplever det så. Killar liksom i dom kretsarna som missbrukar, har liksom dom förväntningarna på en. Tar man amfetamin tillsammans då blir det liksom också en, ja. Man blir en madrass. Det är inte ens konstigt i de kretsarna (Stina).

I citatet blir det också tydligt att vi går in och styr berättelsen (Riessman 1997, s48) med vårt inlägg om att det finns en kultur som säger att man ska dela med sig, detta är inte något Stina själv sagt utan vi för in begreppet i samtalet. Man kan också se att Stina bekräftar det vi säger om förväntningar, något hon heller inte sagt själv, utan som vi tolkade in i hennes berättelse. Stina ger innan vårt inlägg uttryck för att hon gjort något hon inte ville, men det är sedan våra begrepp hon använder för att fortsätta berättelsen.

Stina beskriver hur hon inte velat ha sex i utbyte mot droger, men att hon på grund av att det förväntades av henne gjorde det ändå. Man kan tolka det Stina säger som att det i den sociala position (Ritzer 2009, s315) som hon befinner sig i ligger förväntningar på att hon som kvinna skall "dela med sig" av sin kropp till mannen. Utifrån Connells (2009, s102) resonemang om genus kan man i Stinas berättelser tolka kvinnors status kontra mäns som ett genusarrangemang där kvinnor och deras kroppar är tillgängliga för männen i utbyte mot narkotika. För kvinnorna uppstår en dubbelhet då de å ena sidan får bekräftat sin femininitet och sexuella attraktion. Å andra sidan fångas de i och kontrolleras av strikta beteendemönster och samhällsnormer (ibid, 103). Förväntningarna på att kvinnan ska dela med sig av sin kropp är så starkt förankrade att *det inte ens är konstigt* att man som kvinna skall ha sex med en man som man använder droger tillsammans med. Detta skulle kunna ha sin grund i amfetamins symboliska koppling till sex (Skårner & Svensson 2013). Men det är inte enbart i missbruksvärlden som dessa förväntningar finns på kvinnor. Connell (2009, s129) beskriver hur *alla* kvinnor socialiseras in i att finnas till hands för män, både sexuellt och på andra sätt. Därför skulle man också kunna säga att genusarrangemanget inte är begränsat till missbruksvärlden, och Stinas sociala position (Ritzer 2009, s315) är utifrån det att hon är kvinna och inte att hon lever i missbruksvärlden.

Susanne nämner explicit sexualiteten som bytesvara för att få tillgång till droger. Ämnet kommer upp i samband med att hon berättar om hur hon upptäckte heroin när hon bodde utomlands:

Jag jobbade på en båt där som vi höll på att renovera då, [men det] gick [inte] så bra, för *alla* gick ju på heroin. Så att den var ju inte så bra byggd den, vi seglade med den sedan [skratt] också. Men även om det fanns, alltså, tillgängligt med heroin och det var *bra* heroin och allting, så blev det ändå att jag fick sälja mig på något sätt. Det var inte, ehm, min kropp för det var inte riktigt-, hur länge som helst kan man inte bara *få*. Och där vet jag att det var *outtalat* på något sätt att sälja sig helt enkelt. Sin kropp för att, få (Paus).

Intervjuare 1: Droger då eller?

Susanne: Jaa, för att det skulle vara okej att få dom här drogerna till slut då. Men det är sånt här som man får *fightas* med, eller *fightas* ska jag väl inte säga men, det finns ju kvar i mig idag, det gör det ju. (Susanne)

Att det var outtalat att hon skulle sälja sin kropp för att få droger kan vara ytterligare ett exempel på de förväntningar som kan finnas utifrån den *sociala position* hon har (Ritzer 2009, s315), nämligen som kvinna i missbruksvärlden. Återigen kan man också tolka det som att det är Susannes position som kvinna som skapar dessa förväntningar på henne utifrån det genusarrangemang som säger att kvinnor ska göra sina kroppar tillgängliga för män (Connell 2009, s129). Men detta räcker inte heller som en förklaringsmodell då det också finns män som säljer sin kropp för att få droger, framförallt i heroinkretsar då heroin är en dyr drog.

Lengermann och Niebrugge (2009, s390) skriver att människor skapar tolkningar och strategier utifrån sina materiella omständigheter för att stå ut med de orättvisa maktförhållanden de lever under. Vi ser i våra intervjupersoners berättelser tydliga exempel på att de upprättar olika strategier och tolkningar för att orka med sin vardag. Tidigare i analysen kan vi till exempel se att Stina positionerar sig mot kvinnan som "går på gatan", även om hon idag anser att hon har sålt sin kropp så har hon inte prostituerat sig. Detta är ett tydligt exempel på *andrefiering* (Lengermann & Niebrugge 2009, s392), där hon genom att ta avstånd från stereotypen av "kvinnan på gatan" blir en del av den grupp som inte är lika "dåliga". Ett sådant ställningstagande kan även tolkas som ett sätt för Stina att distansera sig i förhållande till sin före detta missbrukande identitet (Ritzer 2009, s315-316).

5.4 Vändpunkter

Det är tydligt att det inte var *en* avgörande händelse som lett till att de två kvinnorna i vår studie valde att ta sig ur sitt missbruk. I intervjuerna har vi identifierat flera vändpunkter i deras liv som lett fram till beslutet att sluta med narkotika. I Susannes intervju kan man hitta väldigt många narrativ som handlar om vändpunkter i hennes liv, det vill säga händelser som till slut har lett fram till valet att sluta med droger.

Intervjuare 1: Kan du berätta litegrann om den perioden då du bestämde dig för att sluta. Vad som liksom hände och ledde fram till det?

Susanne: Jag mötte den här mannen då, och han hade ändå tagit sig upp igen, fast han söp ju. Men det här förstod ju inte jag, det här var ju min vanliga värld. Men han hade ett företag, så då hade jag bytt *upp* mig, från att ha haft en relation med en som bodde i en barack, med ett *hål* i golvet ner till älven [skratt]. Och då tyckte jag liksom, jamen han hade ju eget *företag* och han är ju snäll trodde jag. Men sen var det- Där var det misshandel och grejer, och det var ju han jag sedan köpte huset med. Men där hände det någonting, jag ville satsa på det här. Och då trodde jag att det var så enkelt att-. Jag tror på något sätt också att jag började bli så fruktansvärt trött, för jag hade mycket, mycket konsekvenser. Panikattacker som, dom slutade ju aldrig va. Åkte ambulans upp och grejer och det-. Konsekvenserna blev värre, värre, värre. Eh, psykiskt. Fysiskt *visste* jag däremot inte hur illa det var, men det var riktigt illa fick jag reda på sedan med

leverprover och så. Och hade jag fortsatt så hade jag nog inte levt idag (Susanne).

Susanne beskriver hur en relation hon försökte få att fungera till slut fick svåra konsekvenser för hennes fysiska och psykiska hälsa. I linje med vad Melin & Näsholm (1998, s147) skriver så är det de negativa konsekvenserna av missbruket som leder till Susannes beslut att sluta med drogerna. Hon tyckte *då* att hon hade "bytt upp sig", men uttrycker att hon i efterhand har insett att så inte var fallet. Att konstruera berättelsen på detta sätt, genom uppdelning på då och nu, är något som är typiskt för beskrivningar av vändpunkter i narrativ (Johansson 2005, s321). Genom att konstruera narrativen på detta sätt visar Susanne på att hon idag vet bättre än vad hon gjorde då, vilket också är ett uttryck för att hon har förändrat sin *roll* (Ritzer 2009:315), sin identitet. Under denna period gick Susanne på antabus för sitt alkoholmissbruk, men hon hade ännu inte kommit till behandlingshem. Hon berättar också om hur hennes man misshandlade henne, men detta är i sig inte en vändpunkt. Istället beskriver hon en nedåtgående spiral som, likt det Melin och Näsholm (1998, s144) beskriver, blir en rad händelser som tillsammans leder fram till Susannes beslut att sluta med droger. I sin berättelse fortsätter hon historien och berättar om ett annat misshandelstillfälle som blev en vändpunkt för henne.

Jag kände egentligen när [jag] klev innanför den dörren, han är obehaglig. Men det blev en ordentlig misshandel, så jag dansade runt som en bambi i mitt eget blod. Men, han var aldrig ute efter *mig* egentligen utan jag lade mig över henne [väninna] instinktivt för det var verkligen en *illa* misshandel på henne. Och där kommer jag ihåg att det var också en avgörande grej. När vi stod ute där, jag gick ut och rökte då, för jag rökte. Och så stod vi ute. Och då sa hon: "Nu har du satt min karl i fängelse", säger *hon* till mig. För man kan ju ta [tillbaka] en anmälan. [...] Och där vet jag att det hade *också* en avgörande orsak såhär att. På den här rättegången, jag kände mig ganska fast besluten, och jag *tror* det var, om jag ser tillbaka, jag har fått så otroligt mycket stryk. Så jag fick så oerhört *nog* till slut. Alltså undermedvetet på något sätt att (Paus) ja undermedvetet. Och jag fullt stod för den, då var ju den rättegången, och där kan man ta tillbaka sin anmälan som hon gjorde, genom att säga "jag minns inget". Och det gjorde hon, och så skyllde hon på mig på den här pausen då. Och där kände jag att (Paus) vad är det för värld jag lever i? (Susanne)

I denna berättelse är det inte den grova misshandeln som är avgörande för Susannes beslut att bryta med drogerna, istället är det väninnans reaktion på att Susanne hade "satt dit" hennes pojkvän i berättelsen. Genom att hon i detta sammanhang placerar skulden på kvinnan, så reproducerar hon sin egen underordning som kvinna. Samtidigt försvinner fokus från den våldsamme mannen. Detta kan ses som ett uttryck för de förtryckande och privilegierande krafter i samhället som (bland annat) premierar män över kvinnor (Lengermann & Niebrugge 2009, s392). Situationen kan förstås på flera sätt. Det är inte konstigt att Susanne blir arg när kvinnan lägger över skulden på Susanne, då hon bara försökte hjälpa sin väninna. Men utifrån vårt genusperspektiv ser vi det här som ett uttryck för en förtryckande genusordning (Connell 2009). En förståelse behöver inte utesluta en annan. Det som Susanne sedan beskriver som droppen, som fick henne att ta beslutet att sluta med droger en gång för alla, är en uppenbarelse hon fick efter att ha vaknat på en kyrkogård.

Jag vaknade upp, och jag minns precis hur det såg ut. Pelargonierna med vita stänk i, och [jag] hade en bag-in-box i armhålan. Jag har *ingen aning* om än idag vart jag har varit, eller hur jag kom hem, men jag blev *helt* klar i huvudet och så. Jag kommer till och med ihåg hur det var krattat [skratt] på den här graven. Och Petterssons familjegrav [skratt], jag minns *exakt*. Jag minns till och med, vad heter det? Laven på *stenen*, hur det såg ut. Och, huvudkudde hade jag ju haft pelargonierna till [skratt]. Och så satte jag mig på knä och så var det panoramautsikt. [...] Men ingen polis kom i alla fall. Och där

kände jag bara, nu *vill* inte jag mer. Och *där* vet jag var något avgörande. Där började det med det här med, allting. Där åkte jag in på avgiftning också. (Susanne)

Uppvaknandet på kyrkogården kan ses som ett mentalt uppvaknande för Susanne, då det i hennes berättelse är just denna händelse som ledde fram till att hon bestämde sig för att sluta med droger. Denna händelse verkar vara signifikant för Susanne. Hon beskriver en absurd situation, vilket hennes skrott också indikerar att hon uppfattar den som. Som Melin och Näsholm (1998, s146) beskriver är sammanhanget i vilket händelsen äger rum avgörande. För Susanne verkar denna händelse i raden av andra vara laddad med symbolisk mening, då hon beskriver den som "the last straw" (Ebaugh 1988, s128), den sista i en rad händelser som tillsammans blir till en vändpunkt.

Stina har en liknande beskrivning i sin berättelse. Hon berättar först om att hon och hennes pojkvän var hemlösa och blev placerade på ett akut/korttidsboende med dålig miljö:

Och då började det komma ifatt mig. Då började jag även känna det här med min son att liksom (Paus), vad har jag gjort egentligen?! Det var ju jobbigt. [...]. Då var jag riktigt dålig. Och jag började, [suck] jag började skälla på Anders, jag var väldigt svartsjuk, och det slutade med att alla killarna på [jourboendet] där vi bodde, dom misshandlade mig. För att jag var så jobbig då, och då ringde jag [behandlare]. Och då skaffade han [ett annat] boendepensionat [...] Så där bodde jag ett tag. Och då sa jag till Anders det, "ska vi lägga ner det, eller ska vi kunna vara tillsammans så måste vi lägga ner drogerna, så är det bara". Jag la ner amfetaminet då men inte haschet. Och Anders var la sådär, han tyckte det. Men efter två veckor så la han också ner det för han ville satsa, och så fick vi komma till [stödboende] och bo där. Så vi bodde där en sommar, och efter det fick vi ju komma upp till det här behandlingshemmet. Vi fick tag i två stycken helt underbara socialsekreterare som jobbade just med missbruk, systrarna Gevalia kallade vi dom [skratt] för vi drack kaffe när vi träffades [skratt] och dom var helt underbara och hjälpte oss väldigt mycket. Och det här är ju, ja snart 20 år sedan då. (Stina)

Stina beskriver till en början hur ångesten kring hennes son var en vändpunkt. Det som dock verkligen triggade henne att fundera kring att sluta var en misshandel som ett gäng män, på jourboendet där hon och pojkvännen bodde, utförde. Stina lägger ansvaret för misshandeln på sig själv, att hon var "så jobbig". Vi kan här se likheter med Susannes berättelse där skulden läggs på kvinnan och inte mannen. I Stinas fall hamnar skulden på henne själv, men vi kan fortfarande se en koppling till de förtryckande och privilegierande krafter (Lengermann & Niebrugge 2009, s392) som vi tidigare nämnt. När Stina var i en annan miljö tog hon beslutet att lägga ned drogerna. Hon ställde även ett ultimatum på sin pojkvän, och till slut bestämde de sig för att sluta med drogerna tillsammans. Här beskriver Stina också relationer till behandlare, både en behandlingsassistent och två socialsekreterare och hur de hjälpte Stina och Anders på ett bra sätt. Precis som i Susannes berättelse så är det *negativa konsekvenser* som har byggts på under en längre period som gör att Stina bestämmer sig för att sluta (Ebaugh 1988, s128; Melin & Näsholm 1998, s144). Hon hade varit med om en misshandel och hon kände också att hon hade gjort illa sin son genom att leva i missbruk. Stinas berättelse är full av exempel på kvinnan som subjekt och inte objekt. Hon tog själv kontakt med en socialarbetare för att skaffa ett nytt boende efter att hon blivit misshandlad. Då flyttade hon dessutom ifrån sin man som hon tidigare bodde ihop med. Dessutom ställde hon kravet att han skulle sluta om de skulle fortsätta vara tillsammans och bestämde sig för att lämna honom innan han också slutade med drogerna. Man kan tolka detta som att Stina lämnar en etablerad *genusrelation* (Connell 2009, s102) där hon under sin missbruksperiod låtit andra, främst män, ta ledningen och beskrivit sig själv som en mesig person. Nu gör hon sig själv till klar och tydlig aktör i viljan att bryta med drogerna. Hon bryter mot många av de

förväntningar som finns på hennes *sociala position* som kvinna och *skapar sig på så sätt en ny roll* (Ritzer 2009, s315).

5.5 Könroller

Vi väljer att analysera våra intervjupersoners inställning kring hur kvinnor och män positioneras i missbruksvärldarna då det är en viktig del av ett genusperspektiv. Svaren bekräftar mycket av det vi hittat i tidigare forskning som beskriver hur män konstrueras som dominerande och kvinnor som utan värde i missbruksvärlden samt framställer kvinnor utan egen en identitet, istället beskrivs de hela tiden i relation till andra (Grufman Kahlén 2002; Svensson 2007; Trulsson 2002).

Intervjuare 1: Upplever du att det finns några skillnader mellan att vara kvinna och att vara man i missbruksvärlden?

Stina: *Ohja!*

Intervjuare 1: Exemplifiera gärna,

Stina: Eh, du måste absolut. Allting sker på mäns villkor, så att jag egentligen [suck]. Jag var inte gjord för att vara med i dom här missbrukskretsarna. Jag liksom var alldeles för mesig. Du måste vara ganska tuff för att klara dig och inte brytas ner psykiskt. Dom som klarar sig mest är dom som beter sig som män.

Intervjuare 1: Att dom kan vara liksom, lite, gåpåiga?

Stina: Jaa och våldsamma. För det är ju så, det är ju väldigt våldsamt i dom här kretsarna.

Intervjuare 1: [Du] tänker också att man kanske behöver klara av det här kriminella och hela den biten också?

Stina: Jaa, faktiskt, annars hamnar du ju i det här med prostitution, det är ju ända utvägen i så fall. Men [suck] det är en väldigt mansdominerad värld kan man säga. Som tjej har du liksom, okej du duger till att ha som sexuellt objekt, det duger du till men inte något annat.

I detta citat ser vi ett exempel på hur vi som intervjuare är med och gör kön i berättelsen (Connell 2009). När Stina beskriver att kvinnorna behöver vara som män så lägger vi till vår egen uppfattning om att män är mer "gåpåiga" än kvinnor. Vi gör också kön (ibid.) när vi lyfter in kriminalitet i samtalet om manligt och kvinnligt. Att vi drar denna koppling trots att Stina inte nämnt kriminalitet kan bero på att kriminalitet precis som missbruk i regel är manligt kodat (Mattsson 2005, s141-142) och att vi enligt normen är mer vana att se män i kriminella situationer. Men det kan också bero på att Stina tidigare i intervjun berättar om att hon var alldeles för mesig för att klara av den kriminella biten.

Stina presenterar sig själv i denna berättelse som annorlunda mot andra kvinnor i missbruksvärlden, hon är inte tuff utan "mesig". Detta till skillnad från de som påstås klara sig bäst, de kvinnor som beter sig som män. Hennes positionering av sig själv som annorlunda än *de andra* kvinnorna i missbruksvärlden möjliggör samtidigt att hennes feminina identitet inte hotas (Laanemets 2002, s180-181). Samtidigt framträder i citatet de avgränsningar som finns i att vara kvinna idag. Man kan inte vara hård eller manlig och samtidigt vara en "riktig kvinna". Stina beskriver också nackdelar med att inte vara en hård kvinna i missbruksvärlden. Som hon beskriver det blir den enda utvägen att klara sig ekonomiskt att prostituera sig vilket gör att du som kvinna blir ett sexuellt objekt och inget annat. Som vi tolkar Stinas berättelse upplever hon att det finns två möjliga kvinnopositioner i missbruksvärlden: Manhaftig och tuff, eller svag och ett sexuellt objekt. Ett annat sätt att förklara det kan vara den *mytiska normen* (Lengermann & Niebrugge 2009, s392), som finns kring kvinnan, och som en kvinna som lever i missbruk inte kan leva upp till. Något som följande citat kan belysa:

Intervjuare 1: Upplever du att det finns skillnader mellan att vara *man* och *kvinn*a i den här världen?

Susanne: Absolut

Intervjuare 1: Vill du berätta lite mer om det, hur du tänker kring det, dom rollerna?

Susanne: Det är fulare att vara en beroende, som kvinna. Och det tror jag är *nedärvt* att, man ska vara mamma. Även om inte *jag* har några barn, men man ska vara mor, ta hand om familjen, man ska liksom hulda om. Man ska vara den som läker och tröstar och grejer. Och så sitter personen på en *bänk*. Bland tio gubbar, och till och med *jag*. Vem tittar jag på först? Jo, kvinnan.

Intervjuare 1: Ja.

Susanne: Och det kan jag erkänna själv, att jag själv har gjort, men det var lite läbbigt när jag själv, *jaha*, men *jag* då? Och jag började ifrågasätta mig själv [...]. Och det [gav] mig en ordentlig tankeställare. Varför utav *tio* män tittar, inte bara jag, utan alla tittar då framförallt på kvinnan.

Susannes beskrivning av hur både hon själv och andra reagerar på kvinnan som sitter på bänken innan de reagerar på männen kan ses som ett uttryck för de positionsbeteckningar (Ritzer 2009, s315) som skapas inom de sociala strukturer som finns i samhället. Den mytiska normen (Lengermann & Niebrugge 2009, s392) som Susanne här beskriver, att kvinnan ska ta hand om andra och värna om familjen, är en sådan struktur i vilken kvinnans positionsbeteckning skapas. Denna positionsbeteckning återskapas också när vi sedan reagerar på kvinnors beteende om det avviker från normen.

Ett annat sätt att förstå citatet är genom könsroller, där kvinnan förväntas vara en god mor och ta hand om familjen. Enligt Connell (2009, s104) reproduceras genusordningar genom att vi medvetet eller omedvetet fortsätter lära ut dessa mönster. Kvinnan förväntas också vara uppbärare av moral (Trulsson 2002, s72). Man kan också koppla detta till Goffmans (1972, s10) *stigma*. Att "sitta på en bänk" som kvinna blir stigmatiserande då kvinnan bryter mot de förväntningar som finns på henne utifrån dessa könsroller (Connell 2009, s102).

Susanne är medveten om den normativa bild som finns av kvinnan och att hon ställer sig kritisk till denna. Samtidigt, eftersom hon också lever i den sociala strukturen som säger hur en kvinna skall vara, reflekterar hon över att hon själv är delaktig i att reproducera denna bild.

5.6 Behandling

Båda våra intervjupersoner har genomgått behandling för sitt missbruk. Det har varit brist på narrativ gällande dessa då det kommit information om behandlingen lite här och där, men Stina genomgick en miljöterapeutisk behandling tillsammans med sin pojkvän (numera make). De bodde själva men hade hjälp av terapeut, behandlingsassistent och familjehem. Stina berättar att många var skeptiska och trodde att de inte skulle klara behandlingen tillsammans men de motbevisade detta och båda två har nu varit drogfria i ca 20 år.

Jag tycker inte att det var mycket till behandling. Vi skötte oss. Ja och skulle lägga av med drogerna och så, Vi hade ett boende, det var därför vi egentligen sökte och sen så gjorde vi lite olika roliga grejer med han [behandlingsassistenten] då. Vi åkte till Åre. Lite så. Men annars skötte vi oss själva. Han kom och besökte oss kanske en gång i veckan, han litade nog på oss och så, men jag kände att vi inte fick någon riktig behandling, gjorde jag inte [...]. Vi fixade det själva egentligen. Det var tack vare vår egen vilja som vi fixade det. (Stina)

Stina berättar att det var de själva som klarade av att bli drogfria. Liksom Blomqvist (2012) menar hon att behandlingen spelade endast en liten roll i hennes process att bli fri från droger. Istället lägger hon i berättelsen vikt vid deras egen vilja att sluta. I denna del av berättelsen är det tydligt att det är hon själv som driver berättelsen framåt och hon är noga med att göra sin egen roll som aktör i berättelsen tydlig (Mishler 1997, s96-97). Att Stina i sin berättelse

fokuserar på den egna prestationen kan liknas vid vad Melin och Näsholm (1998, s84) beskriver som *kompetenskänsla* och *resultatförväntan*. När hon konstruerar sin berättelse och lägger fokus på den egna kompetensen så stärker hon känslan av sin bedrift hos sig själv.

Susanne genomgick tolvstegsbehandling via sitt arbete. Under sin tid i behandling träffade hon en man där, trots att männen och kvinnorna på behandlingshemmet inte fick ha relationer och hade separata behandlingar.

Och *självklart* så var det en annan som också var kär i han, som blev svartsjuk och så avslöjades vi. Och där kan man få åka *hem* då. Men vi slapp det, [vi] fick en rejäl utskällning och sen gav jag mig inte in i några mer [relationer] för jag tappade hela behandlingen. Jag missade möten, jag missade mina arbeten, jag missade *allt*. Så gjorde [jag] flykten in i en *relation* med någon där. [...] Bekräftelse handlade det ju om också. (Susanne)

Susanne beskriver att hon sökte bekräftelse hos män och att relationen till en man fungerade som en flykt för henne. Relationen till män beskrivs i liknande termer som drogerna. De verkar ha samma funktion (Laanemets 2002, s198) för henne som en flykt från svåra känslomässiga situationer.

5.7 Livet idag

Båda våra intervjupersoner är kvinnor med en social utsatthet som delvis kan förklaras med att de är förtidspensionerade. De sitter båda i en situation där de har svårt att få jobb och detta påverkar deras *sociala position* (Ritzer 2009, s315). Inte bara ekonomiskt, utan det begränsar också möjligheterna till sociala relationer och meningsskapande i livet, något som Ulla-Carin Hedin (2002, s214, 218) beskriver som viktigt för att kunna skapa sig en ny *livsroll*.

Intervjuare 1: Men du känner det, att lämna den här bekantskapen och vännerna bakom sig för annars dras du tillbaka då eller?

Stina: Ja, det är så lätt. Det är så lätt. Och vi har ju lagt ner alkohol och allting. För jag menar hur lätt är det inte om man skulle råka dricka lite för mycket "ja men det skulle ju vara gott med en liten panna" eller någonting. Det är jätteviktigt, tror jag, att man försöker. Man är ju en beroendeperson, nu är jag beroende av socker och kaffe och det är ju heller inte bra, men det är åtminstone inte [skratt]. Det gör mig inte till någon annan människa såsom man blir på droger och alkohol och sånt. Men helt klart är jag en beroendeperson. Det ser jag, jag har gått och blivit beroende i min mans sjukdom. Jag går där och kollar, "andas du?". Så nu, förhoppningsvis kommer jag få börja jobba, bara arbetsförmedlingen ger mig tecken för lönebidrag för jag behöver komma hemifrån. Så det är mitt mål nu. Annars kommer jag att bli sjuk bara för att jag är så orolig för Anders. Det är riktigt jobbigt.

I citatet ovan ser vi ett exempel på när vi som intervjuare går in och styr skapandet av berättelsen (Riessman 1997, s48). Stina bekräftar det vi säger, och på så sätt får vi det svar vi frågar efter. Men Stina fortsätter också berättelsen och utvecklar narrativet med att berätta om sig själv som beroendeperson. Detta gör hon trots att hon inte har genomgått Minnesotabehandling. Däremot har hon heller inte någon annan tydlig förklaringsmodell till hands från sin egen behandling. En möjlig förklaring till att Stina har anammat denna förklaringsmodell är att det är den mest etablerade förklaringsmodellen i samhället idag (Karlsson 2012).

Stryker menar att människor sätter *positionsbeteckningar* på sig själva (och även andra) och att dessa beteckningar internaliseras och blir en del av jaget (Ritzer 2009, s315). Man kan alltså se Stinas beskrivning av sig själv som en beroendepersonlighet som en internalisering av den positionsbeteckning hon eller andra har gett henne. Ett annat sätt att tolka hennes

beskrivning av sig själv som en beroendepersonlighet är att det ger henne en *roll*, en möjlighet till någon form av identitet. Som Stryker säger skapar vi våra roller tillsammans med andra (ibid. s315). Att få börja jobba skulle också ge Stina möjlighet till en annan position, eller *roll*, än den hon har idag.

En liknande analys kan göras av Susannes berättelse. När vi frågar om hur Susannes relationer ser ut idag, om de skiljer sig från dem hon hade under missbrukstiden beskriver Susanne att hon söker sig till andra sammanhang än bara behandlingen där hon identifieras med sin sjukdom.

Ja det gör dom ju, för, jag har ju gått på NA och AA, rätt mycket då, men jag går inte just nu, för jag känner att jag måste hitta min egen röst. Och nu är det lite ensamt för *alla* får man ju inte tillbaka va, och sen har ju folk sina liv också. Men jag har börjat, i och med att jag fick den [trauma]diagnosen då, så blev jag förtidspensionerad för tre år sedan *tror* jag att det är ungefär. Och nu har jag börjat med silversmide [...] Och där träffade jag annat folk, även om det är ett aktivitetshus och det [finns] gud vet alla diagnoser, så känns det som att gå vidare på något sätt. Personligen så vill jag inte höra, jag *är* inte min sjukdom. Och litegrann så blir det, att man kanske, hör för mycket sjukdom. (Susanne)

Här är det tydligt att även om Susanne anser sig själv som sjuk så "är" hon inte sin sjukdom eller sin diagnos. Hon letade istället aktivt efter andra sammanhang, utanför NA/AA, för att hon vill hitta sin egen röst. Vi ser här en koppling till Helen Rose Fuchs Ebaughs (1988, s156) begrepp *hangover identity*, eller övergångsidentitet. NA och AA verkar inte självklart ge möjlighet till någon ny drogfri identitet eller *roll*, utan man är alltid en före detta missbrukare. Att vara en "före detta" blir således hela identiteten. Men för att kunna gå vidare, som Susanne säger, så behöver hon hitta nya sociala sammanhang, där hon har möjlighet att skapa sig en annan roll som inte har sin utgångspunkt i att hon en gång hade ett missbruk. Eftersom Susanne inte har ett arbete att gå till får hon inte det naturliga sociala sammanhang som kommer med att vistas på en arbetsplats. Det kan vara en förklaring till varför hon beskriver aktivitetshuset som ett sätt att gå vidare, då detta ger en möjlighet till andra sociala sammanhang än NA och AA.

Både Susanne och Stina har i sina berättelser beskrivit att en del i att bli fri från missbruk handlar om drogerna. En annan del är att bli av med gamla beteendemönster. De har båda haft svårt att säga nej, vilket de relaterade till livet i missbruk, då båda beskrivit sig som mesiga eller för snälla och inte gjorda för det "hårda" missbrukslivet. Det de kallar för beteendemönster skulle också kunna ses som invanda *roller* (Ritzer 2009, s315).

5.8 Slutsatser

Båda kvinnorna har gått vidare med sina liv efter åren i missbruk. De har skapat nya intressen och sammanhang i sina liv, de har drogfria relationer och de planerar för sin framtid. Stina berättar att hon har förlåtit sig själv för att hon inte kunde vara en närvarande mamma under sonens uppväxt och de har idag en god relation. Susanne skulle vilja prata med sin familj om uppväxtåren och hur hennes missbruk påverkat henne och dem. Men hon har valt bort den diskussionen för tillfället.

Vi har, genom vår analys, identifierat vad vi kallar en *omvänd* moralisk karriär, som utgår från Goffmans (1972) principer. En "moralisk resa" som intervjupersonerna gör i sitt byte från en stigmatiserad identitet till en icke-stigmatiserad sådan. Denna karriär innebär att personen internaliserar de värderingar som finns i normsamhället. Eftersom vi anser att denna omvända modell fungerar bättre in på våra intervjupersoner har vi valt att använda detta sätt, snarare än Goffmans variant.

Vi anser att vi fullgjort studiens syfte och fått svar på våra frågeställningar. Vi presenterar här dessa frågeställningar igen:

- Vilka erfarenheter, positiva och negativa, beskriver intervjupersonerna av livet i aktivt missbruk?
- Vilka vändpunkter beskriver intervjupersonerna bidrog till att de valde att bryta upp och lämna livet i missbruk?
- Hur kan vi förstå våra intervjupersoners berättelser ur ett genusperspektiv?

Susanne och Stina har i sina berättelser beskrivit sina erfarenheter av missbruket och hur vägen ut ur missbruket såg ut. De beskriver också olika vägar in i missbruket där Susanne tagit en väg som kan liknas vid den hårda vägen men också en kärleksväg. Hennes liv var svårt och är en förklaring till att hon började med droger, men drogen blev också hennes bästa vän. För Stina handlar det mer om kompisvägen, eller den flummiga vägen då hon drivits av sociala faktorer och av tidens hippieanda. Våra resultat visar att ett liv i drogmissbruk innehåller både negativa och positiva faktorer. Missbruket kan förstås såväl som en flykt från sociala omständigheter som en social möjliggörare och uppfyller känslomässiga och fysiska behov hos våra intervjupersoner. Den ger kraft att orka med vardagens krav och ger ett socialt sammanhang. Intervjupersonerna uppehåller sig mest vid de negativa erfarenheterna i sina berättelser då de anser att drogerna gör att de tappar kontrollen över sina liv och utsätter sina närstående för onödigt oro och lidande. De beskriver hur de som kvinnor är utsatta och hur missbruksvärlden innehåller mycket våld. Vi förstår en del av deras aversion mot droger med att de varit drogfria lång tid och genom att de flesta behandlingsmetoder och samhället i stort uttrycker sig negativt gentemot droganvändande.

Intervjupersonerna har gett uttryck för ett antal olika vändpunkter som bidragit i vägen till drogfrihet. Bland annat lyfter de att vara ”på botten”, misshandelssituationer och relationerna till barn, partners, föräldrar och vänner som faktorer som fått dem att ta beslutet om drogfrihet. Båda intervjupersonerna uttrycker att det är en nedåtgående spiral med många faktorer som spelar in i beslutet att bli drogfri, inte en enskild händelse. De uttrycker dessutom att endast en del att komma ifrån ett liv i missbruk är att bli fri från själva drogen. Intervjupersonerna beskriver ett behov av att förändra sina beteendemönster, eller invanda roller, och att detta tar längre tid än att bli drogfri. Vi kan inte säga något om det finns fler personer, som själva kommit ut ur missbruk, som delar den uppfattning som våra intervjupersoner har, men vi tror inte att de är unika i sin ståndpunkt.

Våra resultat visar att våra intervjupersoner lever under kravet att vara en ”riktig kvinna” och att de genom olika strategier försöker bibehålla en sådan identitet, även i sina berättelser om tiden då de levde i missbruk. Samtidigt är de kritiska mot denna begränsande föreställning om hur en kvinna skall vara och försöker att på olika sätt göra motstånd mot den. Det är inte på något sätt exklusivt för kvinnorna i vår studie att försöka passa in i den norm som finns, utan vi är alla med och reproducerar vår egen underordning på ett eller annat sätt i och med att vi internaliserar de genusordningar som finns i samhället. Vi har sett att våra intervjupersoner beskriver en ansvarstillskrivning som vi uppfattar landar på kvinnan, dvs. kvinnan bär ansvaret för olika händelser, snarare än mannen i situationen. Även om intervjupersonerna beskriver främst individuella faktorer för vägen in, livet i och vägen ut ur missbruk, så har vi genom att anlägga ett genusperspektiv även kunnat hitta strukturella förklaringsmodeller i deras berättelser.

6. Avslutande diskussion

Vår studie baseras på tre intervjuer med två kvinnor som båda lämnat ett liv som präglats av narkotikamissbruk. Syftet med uppsatsen har varit att lyfta fram och försöka förklara varför våra kvinnliga intervjupersoner valde att stanna kvar i och kom att lämna livet i missbruk. Vi har lagt särskilt fokus på hur våra intervjupersoner konstruerar sig själva i förhållande till andra personer som lever i missbruksvärlden och hur dessa konstruktioner går att förklara ur ett genusperspektiv.

Mycket av den tidigare forskning vi läst har fokuserat på kvinnors utsatthet (Grufman Kahlén 2002, Kristiansen 1999, Trulsson, Länne & Nötesjö 1997) och vi märkte att vi inledningsvis i vårt analysarbete lätt hamnade i att enbart bekräfta det vi läst snarare än att fokusera på de delar vi egentligen ville lyfta fram. Det är uppenbart att det inte bara finns negativa aspekter av drogmissbruk, även om man ibland kan tro det med tanke på vad som lyfts i forskning. Dessutom har vi själva stött på mångt skeptiskt ögonbryn när vi förklarar vad vår uppsats handlar om för utomstående personer. För gemene man verkar föreställningen om att missbruk också skulle kunna innebära positiva aspekter svårgreppbart, och de flesta fastnar i tankar om missbrukets negativa *konsekvenser*, snarare än vilka *faktorer* som spelar in i en missbrukande persons liv och livsval.

Trots vår ansats att även leta efter positiva faktorer kopplat till livet i missbruk har våra intervjupersoner själva i sina berättelser uppehållit sig vid mer negativa aspekter av sitt missbruk. Varför har vi inget entydigt eller bra svar på. Kanske gör de det för att motivera sina val att sluta för sig själva, kanske för att livet i missbruk dominerats av dessa negativa erfarenheter. Kanske hänger det samman med samhällets inställning till droger och missbruk som någonting ensidigt dåligt? Eller för att det med tiden kommer en distans och insikt, där de negativa konsekvenserna är de man kommer ihåg. Eftersom vi inte frågade mer om detta så har vi heller inga självklara svar på den här frågan. Vi ser också möjligheten att vårt val av teoretiska perspektiv varit med och bidragit till denna negativa klang. Genusperspektivet har i viss mån tillfört en mörkare sida till vår analys än vad en annan teori skulle kunna ha gjort. Men vi anser att vi ändå gjort vårt yttersta för att nyansera analysen och försökt förstå våra intervjupersoners svar på flera sätt.

Något som däremot är tydligt sett i backspegeln, är hur vi själva som intervjuare och författare har varit med och reproducerat stereotyper och könsroller vid intervjutillfällena och i analysprocessen. Det vi lärt oss mest genom denna process är hur vi helt omedvetet gör kön, reproducerar och förstärker patriarkala och normerande strukturer i samhället. Med omedvetet ledande frågor, och genom att fokusera på de ämnen vi från början sa att vi inte skulle skriva om, har vi varit på väg att göra en studie där vi just fokuserat på kvinnornas utsatthet snarare än deras styrkor och aktiva livsval. Tack vare benägen hjälp från vår handledare fick vi upp ögonen för att vi till slut inte lyssnade på vad våra intervjupersoner sa, utan snarare la fokus på vad vi ville se. Det blir helt klart för oss hur forskning kan skilja sig så mycket som den gör, då allt som lyfts upp hänger på de val som författarna gör och vilka delar av empirin som får utrymme. Ibland måste man byta glasögon för att förstå hur mycket man faktiskt har missat. Vi har helt klart fått en ny medvetenhet gällande vår egen roll i maskineriet. Vi är blivande socionomer, men detta gör oss inte till några obesudlade kärl av kunskap inom socialt arbete. Vi för med oss erfarenheter, fördomar och förutfattade meningar, som gör att vi inte alltid tar de kloka beslut för våra klienter som vi skulle vilja. Först då vi försöker göra oss medvetna om vår förförståelse och våra fördomar har vi en möjlighet att hjälpa människor på deras villkor och enligt deras önskemål.

En annan lite revolutionerande tanke gäller könskonstruktioner överlag, och hur vi som studenter och människor bemöter våra intervjupersoner i synnerhet, handlar om hur vi insåg att vi faktiskt beundrar dessa kvinnor. De är äldre än oss, de har genomgått stora prövningar i livet, och vi upplever dem som intelligenta och välartikulerade personer med stora kunskaper.

Hur mycket detta har påverkat våra tankar och hur vi framställer dem är svårt att sätta fingret på. Men vi tror inte att vi hade varit lika imponerade om de varit män, eftersom vi inte kan relatera till dem på samma sätt. Samt att det inte finns samma föreställningar om män som offer och de förväntas därför inte behöva "överkomma" samma svårigheter som kvinnor.

Framtida forskning

Något vi insåg var att vi inte skulle få den bredd på behandlingsberättelser vi hade önskat, eftersom vi hade få intervjupersoner. Därför släppte vi, tyvärr, fokus från just behandlingsberättelser och breddade oss. Vi blev också nyfikna på hur kvinnor som inte genomgått strukturerad behandling konstruerar sina berättelser och upplevelser. Det är ett förslag till framtida forskning. Den tidigare forskning vi har tittat på handlar ju mestadels om kvinnor som är och har varit i någon form av behandling. Vilka svar får vi av någon som tagit sig ur sitt missbruk utan stöd av professionella, och utan de möjligheter och begränsningar som en specifik behandlingsram kan ge?

Ett annat förslag till framtida forskning gäller hur socialtjänsten i många fall rekommenderar NA och AA till personer med missbruksproblematik. Denna typ av behandling ger inte alltid möjlighet till något nytt identitetsmaterial (Hedin 2002), utan man kan fastna i en övergångsidentitet, precis som Susanne beskrivit att hon gjort.

Sist, men absolut inte minst, så skulle vi vilja se mer genusforskning inom missbruksfältet som fokuserar på *män*. Ja, du läste rätt, män. Något som Tina Mattsson (2005, s46-47) lyfter, är att det är kvinnor som oftast avhandlas i genusmedveten missbruksforskning. Och ja, vi fokuserade på kvinnor. Men det var först med hjälp av vår forskningsprocess och med hjälp av genusteori som vi insåg att mycket missbruksforskning behöver synliggöra könskonstruktioner och ämnen som sexualitet och de dubbla identiteter som många missbrukare har. Och det gäller både män och kvinnor.

Antal ord: 23 624

7. Referenser

- Anonyma Alkoholister (2014). Fakta om Anonyma Alkoholister (elektronisk). Anonyma Alkoholisters officiella hemsida.
<http://www.aa.se/sitespecific/aa/files/broschyrrer/wfaktaomaa.pdf> (2014-05-11)
- Berg, Lars-Erik (2007). Den sociala människan: Om den symboliska interaktionismen. I: *Månsson, Per (red.). Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar och teoretiker*. 8. uppl. Stockholm: Norstedt
- Bergström, Marie (1998). *Tre verkligheter: kvinnor i olika stadier av narkotikamissbruk: en socialpsykologisk studie*. Diss. Lund: Univ.
- Blomqvist, Jan (2012). Återhämtning från missbruk och beroende utan (och med) behandling. I: *Handbok i missbrukspsykologi - teori och tillämpning*. Fahlke, Claudia (red.). Malmö: Liber
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. [rev.] uppl. Malmö: Liber.
- Connell, Raewyn (2009). *Om Genus*. 2. uppl. Göteborg: Daidalos AB
- Dalen, Monica (2007). *Intervju som metod*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning
- Friedman, Jennifer & Marisa, Alicea (1995). "Women and heroin: the path of resistance and its consequences". *Gender & society*, 9, 4, 432-449
- Fridell, Mats (2002). Kvinnor med narkotikaberoende. I: *Könsperspektiv på missbruk*. Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin (red.). Stockholm: Bjurner och Bruno
- Ebaugh, Helen Rose Fuchs (1988). *Becoming an ex: the process of role exit*. Chicago: Univ. of Chicago Pr.
- Goffman, Erving (1972). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Nordstedts Förlag
- Gruftman Kahlén, Annika (2002). Att sitta i samma båt. I: *Könsperspektiv på missbruk*. Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin (red.). Stockholm: Bjurner och Bruno
- Hedin, Ulla-Carin (2002). Uppbrott från missbruk: rekonstruktion och socialt stöd. I: *Könsperspektiv på missbruk*. Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin (red.). Stockholm: Bjurner och Bruno
- Hilte, Mats (2002). Den missbrukande kvinnan: om självregleringstekniker och subjektformer inom missbruksvården. I: *Könsperspektiv på missbruk*. Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin (red.). Stockholm: Bjurner och Bruno
- HSFR (2014). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (elektronisk), codex, regler och riktlinjer för forskning
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2014-04-01).
- Hydén, Margareta (2013). Har sociala problem ett kön? I: *Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.). Perspektiv på sociala problem*. 2., omarb. utg. Stockholm: Natur & Kultur
- Johansson, Anna (2005). *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur
- Justesen, Lise & Mik-Meyer, Nanna (2011). *Kvalitativa metoder: från vetenskapsteori till praktik*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Karlsson, Morgan (2012). 12-stegsbehandling - en behandlingsmetod för att uppnå nykterhet och drogfrihet. I: *Handbok i missbrukspsykologi - teori och tillämpning*. Fahlke, Claudia (red.). Malmö: Liber
- Kristiansen, Arne (1999). *Fri från narkotika: om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Diss. Umeå: Univ.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Laanemets, Leili (2002). *Skapande av femininitet: om kvinnor i missbruksbehandling*. Diss. Lund: Univ.
- Lalander, Philip (2012). Det sociala och förkroppsligade missbruket. I: *Fahlke, Claudia (red.). Handbok i missbrukspsykologi: teori och tillämpning*. Malmö: Liber

- Lander, Ingrid (2003). *Den flygande maran: En studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm*. Diss. Stockholm: Univ.
- Lantz, Annika (1993). *Intervjumetodik: den professionellt genomförda intervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Lengermann, Patricia Madoo & Niebrugge, Gillian (2009). Nutida feministisk teori. I: Ritzer, George. *Sociologisk teori*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Ljung, Margareta (2007). Feministisk teori. I: Månsson, Per (red.). *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar och teoretiker*. 8. uppl. Stockholm: Norstedt
- Mattsson, Tina (2005). *I viljan att göra det normala: en kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2005
- Melin, Ann-Gerd & Näsholm, Christina (1998). *Behandlingsplanering vid missbruk*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2013). Introduktion: Vad är ett socialt problem? I: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.). *Perspektiv på sociala problem*. 2., omarb. utg. Stockholm: Natur & Kultur
- Mishler, Elliot G. (1997). Modeller för berättelseanalys. I: Hydén, Lars-Christer & Hydén, Margareta (red.) *Att studera berättelser: samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm: Liber
- Mountain, Ilana (2013). *Cultural ecstasies: Drugs, gender and the social imaginary*. London: Routledge
- Månsson, Per (red.) (2007). *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar och teoretiker*. 8. uppl. Stockholm: Norstedt
- Nyrén, Ing-Britt (1995). *Normbrottet: det kvinnliga perspektivet i missbruksvården*. Hägersten: Socialförvaltningen, FoU-byrå
- Olaussen, Solveig (2008) *Kvinnor med substansmissbruk och psykisk ohälsa*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2008
- Petersson, Frida (2013). *Kontroll av beroende: substitutionsbehandlings logik, praktik och semantik*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2013
- Richert, Torkel, Månsson, Sven-Axel & Laanemets, Leili (2011). "Kvinnor som injicerar heroin respektive amfetamin: Skillnader i social situation, erfarenhet av behandling och önskemål om hjälp". *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2, 144-164
- Riessman, Catherine (1997). Berätta, transkribera, analysera - en metodologisk diskussion om personliga berättelser i samhällsvetenskaper. I: Hydén, Lars-Christer & Hydén, Margareta (red.). *Att studera berättelser: samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Ritzer, George (2009). *Sociologisk teori*. 1 uppl. Malmö: Liber
- Robertson, Alexa (2005). Narrativanalys. I: Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Sahlin, Ingrid (2002). Sociala problem som verklighetskonstruktioner. I: Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Skårner, Anette & Svensson, Bengt (2013). "Amphetamine use and sexual practices". *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*. 30, 5, 403-423
- Socialstyrelsen (2014) *Tolvstegsbehandling enligt Minnesotamodellen* (elektronisk). Socialstyrelsens hemsida.
<http://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/sokimetodguidenforsocialtarbete/tolvstegsbehandling> (2014-05-11)
- Svensson, Bengt (2007). *Pundare, jonkare och andra: med narkotikan som följeslagare*. 3. Uppl. Stockholm: Carlsson
- Svensson, Bengt (2005). *Heroinmissbruk*. Lund: Studentlitteratur

Taylor, Avril (1998). "Needlework: The lifestyle of female drug injectors". *Journal of drug issues*. 28, 1, 77-90

Thornberg, Robert & Fejes, Andreas (2009). Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I: *Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.). Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber

Trulsson, Karin (2002). Kvinnligt och manligt missbruk. I: *Könsperspektiv på missbruk. Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin (red.)*. Stockholm: Bjurner och Bruno

Trulsson, Karin, Länne, Lotta & Nötesjö, Gunilla (1997). *Kvinnor på väg in från kylan: bilder av kvinnor och missbruk*. Stockholm: Kvinnoforum utbildning

Wigg, Ulrika (2009). Att analysera livsberättelser. I: *Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.). Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber

Bilaga 1 - Informationsbrev

Hej,

Vi, Katarina Höglund och Tova Vackinger, är studenter vid Göteborgs Universitets socionomprogram och skriver under våren 2014 vår C-uppsats. Vi är intresserade av att intervjua dig som är kvinna med egna erfarenheter av drogmissbruk och vill här ge en kort information om vad studien handlar om.

Mycket av den forskning som finns kring livet i och exit ur narkotikamissbruk fokuserar på män, och kvinnors erfarenheter och upplevelser hamnar ofta i skymundan. Syftet med den här studien är att lyfta fram och försöka förklara vad som bidrar till att kvinnor lever i och lämnar ett liv som domineras av droganvändning. Särskilt fokus riktas mot positiva faktorer och erfarenheter som verkar såväl under som efter livet i missbruk. Vilka omständigheter bidrog till att intervjupersonerna, efter att ha testat och börjat använda narkotika regelbundet, fortsatte att leva i missbruksvärlden? Vilka faktorer bidrog till valet att lämna missbruket? Detta är exempel på frågeställningar som vi kommer att beröra i intervjuerna och i uppsatsen.

Studien är upplagd som en intervjustudie och har ett uttalat genusperspektiv.

Förfrågan om deltagande:

Vi söker kvinnliga intervjupersoner som är över 18 år och har egna erfarenheter av drogmissbruk (främst heroin-, amfetamin- eller blandmissbruk). Vi vill helst se att det var minst 2 år sedan du lämnade livet i missbruk. Intervjun beräknas ta ca 60-90 minuter och kommer att spelas in digitalt, förutsatt att du samtycker till detta.

Studien genomförs i enlighet med Vetenskapsrådets etiska principer. Detta innebär att alla uppgifter du lämnar till oss kommer att behandlas konfidentiellt och förvaras på ett sådant sätt att de inte är åtkomliga för obehöriga. Inspelningarna kommer att raderas då uppsatsen är färdig.

Ditt deltagande i studien är givetvis frivilligt, vilket innebär att du när som helst kan avbryta ditt deltagande utan närmare motivering. Om det är någon fråga du inte vill besvara respekterar vi självfallet detta. Din medverkan i studien är anonym, det vill säga inga personuppgifter som möjliggör identifikation kommer att användas i uppsatsen. Om du är intresserad av att vara med i vår studie och bli intervjuad, eller om du har några frågor, kontakta nedanstående ansvariga:

Studenter

Katarina Höglund

Tova Vackinger

Handledare

Frida Petersson, Fil.dr. och universitetslektor

Institutionen för Socialt Arbete, Göteborgs Universitet

Bilaga 2 – Intervjuguide 1

Detta var frågorna vi ställde till Stina under den första intervjun, och till Susanne under vår enda intervju med henne.

Introduktionsfrågor

- Vad heter du?
- Hur gammal är du?
- Var bor du?
- Var är du uppvuxen? (*Om inte från Gbg, var kommer du ifrån? När flyttade du hit?*)
- Vad innebär missbruk för dig? (*begreppsdefinition*)
- Hur länge sedan var det du slutade använda droger? (*Sammanhängande period? Pauser?*)

Livet i Missbruk

- Kan du berätta hur det kommer sig att du började använda droger? (*Anledning*)
- Om vi backar tillbaka, vad tror du gjorde att du inte bara testade några gånger utan fortsatte att använda droger?
- Hade du någon drog som du använde mer än andra? (*Isåfall, vilken/vilka?*)
- När tycker du att din droganvändning övergick i ett missbruk?
- Vill du berätta om ditt liv i missbruk och hur din vardag såg ut?
- Vilka fördelar såg du med det livet och med drogerna? Vilka var nackdelarna
- Vad var din drivkraft eller motivation under din tid i missbruk?
- Vad hade du för (nära) relationer när du var aktiv i missbruk?
- Och ser dina relationer likadana ut idag? (*Om inte, hur skiljer de sig?*)
- Upplever du att det finns några skillnader mellan att vara kvinna och att vara man i missbruksvärldarna? (*Exemplifiera! Om ja, vilka? På vilka sätt? Om nej, varför inte?*)

Att lämna livet i missbruk

- Kan du berätta om tiden då du bestämde dig för att sluta med droger?
- Vilka faktorer tror du påverkade ditt beslut? (*Yttre? Inre?*)
- När du tog beslutet att sluta, vad trodde du skulle bli största skillnaden i ditt liv som drogfri?
- Hur väl stämde det drogfria livet överens med dina förväntningar?
- Genomgick du någon behandling för ditt missbruk? (*Om ja, vilken typ av behandling?*)

Aktuell situation/Livet idag

- Vill du berätta om hur ditt liv ser ut idag? (*Jobb, familj, bostad etc.*)
- Saknar du något från ditt gamla liv? (*Om ja, vad? Om nej, varför inte?*)
- Hur ser du på framtiden?
- Hur ser du på droganvändning och missbruk idag?

Avslutande frågor

- Är det något viktigt som du tycker att vi missat som du vill ta upp?

Bilaga 3 – Intervjuguide 2

Detta var frågorna vi ställde till Stina under den andra fördjupande intervjun.

Anledningen att vi valde att ställa dessa frågor, som kan verka nyfikna, var för att förtydliga tidigare diskuterade ämnen. Med dessa nya frågor hoppades vi på att få mer narrativt berättande från Stina. Vi är medvetna om att de kan ses som lite ”närgångna”, men det var aldrig vårt syfte, utan vi ville öka materialet till studien.

- Vill du beskriva mer om hur du var i tonåren?
- Hur hamnade du i det här gänget som du umgicks med?
- Fanns det några pojkvänner med i bilden i det här gänget du umgicks med när du började med droger?
- Vad gjorde du i din mellanperiod, alltså efter att du hade slutat med droger i samband med din graviditet men innan du började med droger igen?
- Hur kommer det sig att du började igen när du var 30?
- Hur såg omständigheterna ut?
- Hur kommer det sig att du, som ändå var ensamstående förälder, kunde gå så pass ofta som flera gånger i veckan?
- Vad tror du att det beror på att du hamnade i ett missbruk så pass sent som du gjorde
- Dina kontakter som du köpte amfetamin av, vad var de för människor?
- Hur kände du dem?
- Du nämnde vid förra intervjutillfället att en positiv aspekt av att använda droger var att du slapp ta i allt det jobbiga. Vad var det som var jobbigt?
- Du berättade att du hamnade i psykos. Hur yttrade sig det?
- Vad innebar det för dig?
- När fick du reda på att du var sjuk?
- När vi läste igenom intervjun såg vi att du berättade många gånger om att du mådde väldigt dåligt. Kan du berätta mer om varför du gjorde du det?
- Du berättade att du var med om en misshandel och att du då tog kontakt med [behandlare] igen och fick en plats på [boendepensionat]. Och att du och din man sedan slutade med amfetamin och bodde hos räddningsmissionen innan ni kom in på

behandlingshem.

- Vill du berätta mer om tiden då du bestämde dig för att sluta, hur såg den tiden ut?
- Vad var det som gjorde att du kände att du nått botten vid just det tillfället?
- Vad motiverade dig att sluta? Vad motiverade din man?
- Vill du berätta mer om den behandlingen som du och din man gick igenom?
- Vad var det som hände när du jobbade på [brukarorganisation] förra gången men inte kunde fortsätta?